VERRYST

52526/P

52526/P

A/12

KINA-BUREAU
AMSTERDAM
9. MEI 1925

Verrijst 1782

Verhand. Holl. Mij. v. Wetensch.
Deel XXI pag. 6

VERRYST, A.
C

(P)
KINA-BUREAU
AMSTERDAM

9. MRT. 1925
307789

AANMERKINGEN
OVER HET
NUTTIG GEBRUIK
VAN DEN
CORTEX PERUVIANUS,
IN DE ZEDERT EENIGE JAAREN IN HOLLAND EN ANDERE PROVINCIEN EPIDEMICÉ GEREGEERT HEBBENDE KWAADAARTIGE
HERFST-KOORTSEN;
DOOR
ALBERT VERRYST.

Nequaquam illorum probo opinionem, qui persuadere nobis conantur, quamque habitati orbis regionem non modo illa proferre omnia, quibus vitam, sanitatemque tueri incolae possint, sed idonea etiam ad quovis sanando. eorum morbis auxilia, sufficere hinc domestica, nec aliude quæstitis opus esse. Providentiae Divinae demonstratio aliunde satis certa non indiget id genus argumentis, quae ab experientia refelluntur.

GAUBIUS *Adversar. Varii Argum.* Cap. VI.

In het XVIII. Deel der *Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen*, is door my in den Jaare 1776. aan-

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE
1782

getekent (*a*), dat die *Febres Intermittentes*; *& Remittentes Autumales malignae*, in de jaaren 1761, 1762, en 1776. in deeze Stad, en zedert veele Jaaren in de Nieuwe Droogmakeryen, en derzelver omtrek te *Hazerswoude*, *Waddinxveen*, *Boskoop*, *Zevenhuyſen*, enz. *Epidemiſch* hebben geregeert, waar by nu niet zonder aandoening voegen moet, dat zedert den Jaare 1776. die Koortſen jaarlyks, en wel in 't byzonder in den Jaare 1781, behalven op de zoo even gemelde plaatſen, te *Nieuwerkerk*, *Moordrecht*, *Gouderak*, *Haestrecht*, in 't Land van *Steyn*, te *Rheeuwyk*, *Sluypwyk*, *Nieuwerbrug* *Bodegraven*, en *Swammerdam*, niet alleen *Epidemiſch* hebben geregeert, gelyk my, op die plaatſen viſiteerende, gebleken is, maar dat daarenboven zedert eenige Jaaren, volgens de ingekomene Berigten van alle kanten, behalven het platte Land, verſcheyde Steden, waar onder ook deeze Stad van ons Vaderland, de eene heviger nogtans dan de andere, 't geweld van die kwaadaartige Ziekte in 't Najaar hebben moeten uitſtaan.

Om deze reden hebbe niet ondienſtig geoordeeld, eenige Aanmerkingen over de Behandeling van die Koortſen, tot beter verſtand, van 't geen wel eer door my geſchreven is, mede te deelen.

Voor

(*a*) Pag. 174. & ſeq.

Voor eerst merke ik aan, dat ik in den Jaare 1761 en 1762, wanneer die Koortſen in 't Najaar in deeze Stad *Epidemiſch* regeerden, aan zommige 20, ja 30 oncen van den *Cortex Peruvianus*, gelyk de beroemde Dr. VAN DEN BOS, uyt de Bylagen te regt heeft aangetekent (*b*), heb doen gebruiken, ten einde de recidiven voortekomen, op welke tyd ik daar mede heb kunnen volſtaan. Naderhand heb ik evenwel verpligt geweest in veele gevallen tot 40, 50, ja zelfs meer dan eens tot 60 oncen in den geheelen loop der Ziekte op te klimmen, ten einde de volkomene herſtellinge daar door zonder recidiven te erlangen, hebbende de uytſlag der zaake volkomen aan myne verwagtinge beantwoord.

By deeze eerſte Aanmerking oordeele niet ongeſchikt te zyn met weinige de wyze aantetekenen, op welke den *Cortex Peruvianus* gewoon ben in deeze Ziekte toe te dienen.

Wanneer ik tydig geroepen worde, geef ik, gelyk wel eer door my is opgegeeven, een *Emeticum* of *Laxans*, na vereiſch der omſtandigheden, en gaa dan terſtond tot den *Cortex Peruvianus* over, en wel ten minſten dagelyks tot een once van dezelve, ten einde 't gevaar voor-

(*b*) *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie*, I. Deel 2. St. 2. Afdeeling, pag. 41, 42. [*].

voortekomen ; eenige tyd met die hoeveelheid dagelyks aangehouden hebbende , vermindere ik langzamerhand dezelve , nogtans gaa ik met het gebruik van den *Cortex Peruvianus* tot de volkomene herſtellinge voort : maar wanneer 't gebeurd , 't geen niet zeldzaam is , dat 'er by myne eerſte komst reedts eenige tekenen van kwaadaartigheid zig vertoonen , ſchryf ik het volgende *Mixtuur* voor :

R. *Aq. melisſae* , unc. viij.
Pulv. Cort. Peruv. opt. unc. j.
Sal. Polychrest. dr. ij,
Syrup. rad. aper. unc. iij.
M.

Van welk *Mixtuur* yder half uur twee lepels gegeven worden , zoo wel des nagts , als by den dag , de Lyders ſluymerende , worden van tyd tot tyd wakker gemaakt. In zeer kwaadaartige gevallen kryg ik langs dien weg dikwils binnen den tyd van drie dagen , negen of tien oncen in , en blyf voortgaan op dezelve wyze , tot dat de kwaadaartige toevallen geweken zyn , en de Koorts overwonnen is , daarna doe ik nog drie weken ſedere dag een once gebruyken , en vervolgens nog drie of vier weeken een half once , verminderende daarna de hoeveelheid , met den *Cortex Peruvianus* nogtans aanhoudende tot de volkomene herſtellinge toe. Indien

de

de Lyders intusſchen hartlyvig , en te gelyk zeer zwak zyn, worden'er dagelyks een of twee emollieerende *Lavementen* gezet, ten einde dagelyks een of twee *Sedes* te bezorgen ; maar onder het gebruik van den *Cortex Peruvianus* ruime ontlastingen hebbende , geef ik agt , of de kragten daar door vervallen , 't welk indien geen plaats heeft , gaa ik met dezelve Middelen op dezelve wyze voort , by ondervinding geleerd hebbende , dat dikwerf die *diarrhoeae* onder het gebruik van den *Cortex Peruvianus* van zelve ophouden , en voor de Lyders zeer heylzaam zyn ; maar neemen de kragten daar door af , 't geen zelden gebeurd , dan laat ik het *Sal Polychrest* uit het *Mixtuur* , en voeg, zoo dit niet voldoende is , in deszelfs plaats 't *Opium*. Om deeze reden heb ik nogtans het *Opium* niet dikwils noodig gehad ; maar wanneer , 't geen zomtyds plaats heeft , de *Cortex Peruvianus* , 't zy in , 't zy buyten de verheffingen der Koorts, word uytgebraakt , dan voeg ik het *Laudanum* (*c*) 'er by , en heb veelal het

(*c*) Hoewel 't *Opium* in die gevallen , waar in de *Cortex Peruvianus* door de hevigheid der braakingen , niet kon ingehouden worden , my zoo wel als aan andere voldaan heeft , kan ik nogtans by deze gelegenheid niet voorbygaan aan te merken , dat van den *Radix Columbo* een en andermaal uytmuntende uytwerkingen gezien hebbe. Behalven de nuttigheid van dit Middel in die *Febres intermittentes autumnales* , wanneer de acceſſen dier Koortſen met ſterke braakingen gepaard gaan , heb ik ook in die *Vomitus* en *Diarrhoeae habituales* , alwaar reeds een aanmerkelyke vermagering door der-

het genoegen, dat de *Cortex Peruvianus* binnen gehouden word. Zyn 'er Lyders, die 't *Mixtuur* niet kunnen gebruiken, hoewel de meeste door hun 't gevaar, waar in zy zig bevinden, ten sterkste voortestellen, zig aan deszelfs

derzelver langduurigheid plaats had, indien 'er maar geen plaatselyk gebrek mede vergezeld ging, dezelve met een gewenscht gevolg toegediend, gelyk ook het genoegen gehad heb in de *Diarrhoeae puerperarum*, dewelke moesten tegengegaan worden, wilde men de Lydereſſen behouden, eene uitmuntende uytwerking 'er van te zien. Over de nuttigheid van deezen Wortel verdienen gelezen te worden: MAKKITTRICK *de Febre Indiae Occidentalis maligna flava*, pag. 143. in BALDIN *Sylloge Differt*, Vol. 1. PERCIVAL *Essays Medical and Experimental*, Vol. 2. pag. 3 & seq. WHITE *Treatise on the management of Pregnant, and Lying-inwomen*, pag. 75. n. (*d*) & pag. 208. *the second Edition enlarged*, Lond. 1777. CARTHUSER *Differt. Physico-Chymico-Medicae Differt. v. de radice Colomba*, pag. 136|& seq. Francof. ad Viadr. 1774. BERTRAND DE LA GROSIE *Histoire de la Société Royale de Medecine*, Ann. 1777 & 1778, pag. 291 & seq. Paris 1780. BERGIUS *Materia Medica*, vol. 2. p. 907, 908. Stokh. 1778. Alle deze Schryvers pryzen dezen Wortel ook, om deszelfs *Vires antisepticae*, ten sterksten aan; ja zelfs Dr. PERCIVAL tracht te bewyzen, dat de *Vires antisepticae* van den *Radix Columbo* grooter zyn ten opzigte van de Gal, dan dié van den *Cortex Peruvianus*, hoewel het uyt de Proeven van Dr. LETTSOM naderhand deswegens genomen, en aan zynen Vriend Dr. PERCIVAL medegedeeld, niet blykt, dat de *Cortex Peruvianus* geringere *Vires Antisepticae*, ten opzigte van de Gal, dan de *Radix Columbo* heeft; daarenboven zyn de Experimenten van Dr. PERCIVAL met Offegal, in een glaaze Phiool met een wyde mond, niet in allen deelen op de Maag, en des menschen Gal toepasselyk, *Medical Memoirs*, pag. 16, 17. Hoe zeer ik derhalven den *Radix Columbo* hoog schatte, moet ik nogtans openlyk erkennen, dat ik geene mindere diensten in zeer kwaadaartige gevallen van den *Radix Lopeziana* ontvangen heb. In gevallen, waar in den *Cortex Peruvianus* te sterke ontlastingen veroorzaakt, en dezelve nogtans niet konde worden nagelaten, heb ik de *Diarrhoeae*, door 'er de *Radix Lopeziana* by te voegen,

zelfs gebruik onderwerpen, dan beproef ik, of het mogelyk zy, den *Cortex* in Slikbollen te doen gebruyken. Indien dit ook niet wil gelukken, ben ik genoodzaakt tot 't *Decoctum*

Cor-

gen, bedaart., en een gewenfcht fucces van de vereeniging van beyde deeze middelen erlangt. Onder anderen, op dat ik een en ander voorbeeld bybrenge, heb ik een bejaard man, wiens *Scrotum* door een hevige ontfteking, die tot *Gangraena* overging, geheel affcheide, welk zwaar toeval met eene aanhoudende Koorts vergezeld ging, en die op het gebruyk van den *Cortex Peruvianus*. in een zeer fterk *Diarrhoeae* verviel, door het byvoegen van den *Radix Lopeziana* zeer geluk-kig herftelde, groeijende wederom een nieuw *Scrotum* in de plaats. Een jonge Vrouw, die, van een zeer gevoelig geftel zynde, door 't zuigen van haar Kind, en bykomende zwaar-moedige omftandigheden, in eene zoo verre gaande zwakheid verviel, dat de Zintuigen niet alleen, maar ook de vermo-gens van den geest zeer afgenomen waren, en 'er eene zeer groote vermagering plaats had, de Maag (naauwlyks eenig voedzel kunnende inhouden, en de *Diarrhoeae* aanmerkelyk onder het gebruik van den *Cortex Peruvianus* toegenomen zyn-de, heb ik zeer gelukkig, onder het gebruyk van den *Cortex Peruvianus*, met byvoeging van den *Radix Lopeziana*; waar door de *Vomitus* bedaart, en de *Diarrhoea* geftuit werd, zien te regt komen. In alle die toevallen, waar in de Hoogleeraa-ren Gaubius, Monchy en Patin dezelve hebben aangepre-zen, heb ik 'er eene gunftige uytwerking van ondervonden, en in *Diarrhoeis puerperarum Symptomaticis* heeft my zoo wel de *Radix Lopeziana*, als de *Radix Columbo*, voldaan. Behalven andere uytmuntende eigenfchappen, overtreffen beide deeze Wortels ook hier in het *Opium*, dat zy de te overvloedige ontlastingen wel bedaaren en in order brengen, maar dezel-ve, al worden zy een geruymen tyd agter den anderen ge-bruykt, niet geheel ftoppen. Deeze uytweyding over den *Radix Lopeziana* was ik aan de nagedagtenis van mynen hoogst gefchatten Leermeester, den Vorftelyken Archiater Gaubius, aan wien *Adverfar Var. Argum.* Cap. VI. pag. 78 & feq. Ed. ima Leidae 1771. wy dit gefchenk te danken hebben, ver-fchuldigd.

Corticis Peruviani (*d*) over te gaan, op de volgende wyze:

R. *Cort. Peruviani opt.* unc. ij.
Decoq. per 2 *horas ex ſ. q. aq.*
Col. unc. xiv. *adde*
Extract. Cort. Peruviani, dr. iij.
Syrup. Altheae, unc. ij.
M.

Van 't zelve yder kwartier uurs of half uur een Coffykop toedienende, tracht ik 'er zoo veel van in te krygen als immer mogelyk is, zomtyds zelfs tot drie *decoctums* in de 24 uuren, tot dat 't gevaar geheel overwonnen is, wanneer ik nog verſcheide weken dagelyks een *decoctum* doe neemen ter volle herſtellinge toe.

Is 'er

(*d*) Het *Infuſum Corticis Peruviani pulverati* met koud water, word door LEWIS *Experiment. Hiſtory of the Materia Medica*, pag. 331. ed. ima Lond. 1761. BAUMÉ *Elemens de Pharmacie*, pag. 339. PERCIVAL *Eſſays Medic. and experiment.* Vol. I. pag. 71. the ſec. edit RUTTY *Materies Medica*, pag. 143. Londin 1775. MURRAY *Apparat Medicam*, Vol. I. pag. 572. & BERGIUS *Materia Medic.* Vol. I. pag. 106, 107. verre geïteld boven het *Decoctum*, om dat zy meenen, dat het koud water alle deszelfs kragten 'er kan uyttrekken. BERGIUS verkiest nogtans het *Infuſum cum aqua calida absque ebullitione praeparatum.* PERCIVAL oordeelt de kragten van 't *Decoctum* zeer gering te zyn, en BAUMÉ zegt, dat de kragten van den *Cortex Peruvianus* door 't langduurig kooken zeer verminderen. Nadien ik nogtans zeer heilzaame uytwerkingen van het *Decoctum* ondervonden heb, en 't zelve zeer voldaan heeft aan veele uitmuntende Geneesheeren, als DE MAN, VAN DEN BOS, STORCK, SIMS, QUARIN, CLARK, en anderen, zoo hebbe niet noodig geoor-

Is 'er door 't geweld der toevallen, en door de ongevoeligheid der Lyders, geen mogelykheid, den *Cortex Peruvianus* van boven in te krygen, dan neem ik myn toevlugt tot de Lavementen uyt den *Cortex Peruvianus*, na dat de Ingewanden door een emollieerende *Enema* eerst zyn doorgefpoeld, waar toe ik het volgende gebruik:

R. *Cortic. Peruviani opt.* unc. j.
Decoq. s. a. ex f. q. aq. Col. unc. viij.
adde Pulv. Cort. Peruv. opt. unc. ß.
M. f. Enema.

Indien het eenigzins mogelyk is, word om de twee

geoordeeld, aan het *Infufum frigidum* de voorkeur te geeven. Dit moet ik nogtans, 't geen wel eer hebbe aangetekend, herhaalen, dat niets het Poeijer van den *Cortex Peruvianus* te boven gaat, en dat op niets buyten 't zelve, in deeze zoo kwaadaartige Koortfen, te vertrouwen is. Waardig is deswegens gelezen te worden, 't geen door den uytmuntenden GAUBIUS *Adverf. Var. Argum.* Cap. VI. pag. 94, 95. is aangetekent: „ *Cogimur quandoque aegris, cum ad ufum reme-* „ *diorum difficiles funt, variatis praeparationem modis formisque* „ *gratificari. Caeteroquin vero fi nibil obftat, naturae ego fim-* „ *plicitatem quibusvis artificiis praefero teneoque, ut qui quotidie* „ *experiar, vires medicatas vegetabilium praecipue materierum,* „ *illa mixtione ac temperatione, quam a natura habent, plerumque* „ *certius Valentiusque agere, arte frequentius minui, mutilari,* „ *alienare, quam perfici. Teftis loco unicus fufficit Incomparabilis* „ *ille Cortex Peruvianus.*"

twee of drie uuren dit *Enema* herhaald (*e*); voegende 'er eenige Spaanſche Vliegen by, die ik altoos in de kwaadaartigſte toevallen van die Ziekte aanlegge, nadien van dezelve in deeze Ziekte de heerlykſte uitwerkingen gezien hebbe; de Lyders bykomende, neem ik wederom tot 't gebruik van den *Cortex Peruvianus* myn toevlugt (*f*).

Wanneer

(*e*) Hoe zeer ik de *Enemata* uyt den *Cortex Peruvianus*, op 't voetſpoor van zoo veele treffelyke Mannen, uyt myne eigene waarneemingen ten hoogſte aanpryze, heb ik nogtans nooyt ondervonden, dat een ſterk *Decoctum* van den *Cortex Peruvianus* in de Lavementen meerder effect deed dan 't *pulvis*, wanneer 't zelve wierd ingenomen, 't geen nogtans aan RENAUDIN toegeſcheenen heeft zomtyds plaats te hebben. Zie, RICHARD DE HAUTESIERCK *Receuil d'Obſervations de Medecine*, Tom. 2. pag. 45. à Paris 1772.

(*f*) De *Cataplasmata*, uyt den *Cortex Peruvianus*, zyn ook door beroemde Mannen voorgeſteld tegen de Intermitteerende Koortſen. De Zweedſche Archiater ROSEN à ROSENSTEIN *Handleiding tot de Ziektens der Kinderen*, pag. 412, 413. heeft in zig zelve 'er 't gewenſcht gevolg van gehad, na dat hy in een *Semitertiana* dezelve op den Buyk had doen leggen. Profeſſor BERGIUS in Sweeden *Materia Medica*, Tom. I. pag. 108, 109. getuygt, dat 'er dikwils intermitteerende Koortſen mede genezen worden, zoo wel in Volwasſenen, als in Kinderen; en HANNES *over de Geerst Uytſlag* enz. pag. 105. Arnhem 1776. tekent aan, dat hy met de *Cataplasmata* uyt den *Cortex Peruvianus* verſcheidene reizen in Kinderen de Koorts overwonnen had. SAMUEL PYE *Medic. Obſerv. and Inquir.* Vol. II. pag. 245 & ſeq. verhaald, dat hy in Kinderen Intermitteerende Koortſen had overwonnen met *Epitbemata ſicca* uyt het fyne Poeijer van den *Cortex Peruvianus* aan dezelve te appliceeren. W. ALEXANDER *Eſſays Experiment.* pag. 38. raad tegen de Intermitteerende Koortſen de Baden uyt den *Cortex Peruvianus* aan. Hoe zeer deeze *Epitbemata* tegen de Intermitteerende Koortſen worden aangeprezen, en hoe zeer ik van de *Cataplas-*

Wanneer onder het verbeteren der kragten, door den *Cortex Peruvianus*, 'er weinig ontlasting plaats heeft, worden 'er yder avond, terwyl intusschen met den *Cortex Peruvianus* voortgaa, eenige greinen van de *Mass. pilular. ruffi*, met byvoeging van een weinig *Sal. Polychrest.* genomen, om dagelyks een *Sedes* of twee te bezorgen. Gebeurt 't zomtyds, dat de Lyders, in kragt toegenomen zynde, door eenige onvoorzigtigheid in de levenswyze, of uyt andere oorzaaken, beginnen te klagen van *Anxietates circa praecordia &c.*, dan houde ik eenige dagen met het gebruyk van den *Cortex Peruvianus* op, en laxeere de Lyders zeer zagt, waar door die benaauwdheden gemeenlyk verdwynen, waar na ik terstond wederom tot het ruym gebruyk van den *Cortex Peruvianus* keere.

De Tweede Aanmerking is deeze, dat ik zedert veele Jaaren gewoon geweest ben, en nog ben, zoo wel den *Cortex Peruvianus* in de

plasmata uyt den *Cortex Peruvianus* heilzaame uytwerkingen gezien hebbe in de Verstervingen, die in de Koortsen uytwendig zomtyds plaats hebben, nogtans heeft de Professor VOGEL *Praelect. de cognoscend. & curandis affectib.* pag. 17. die Middelen kragteloos verklaart, den Koortsbast zelve inwendig gebruykt niet een der eerste, maar een der laatste plaatsen onder de *Febrifuga* waardig keurende, 't geen my des te meer verwonderd heeft, daar hy kort daar na pag. 19, 20. aan den *Cortex Peruvianus* in die *Febres Soporosae* alleen het behoud der Lyders toeschryft.

de Verheffingen, als in de *Remisſien*, van die kwaadaartige Najaarskoorts, toe te dienen, hoewel groote Mannen, en daar onder die twee beroemde Engelſche Doctoren CLEGHORN (*g*), en LIND (*h*), den *Cortex Peruvianus* nooit in de Verheffingen, maar altoos in de *Remisſien* der Koorts gewoon zyn te geeven. Naderhand heb ik nogtans met genoegen gezien, dat de Heeren LETTSOM (*i*), en CLARK (*k*), insgelyks twee bekwaame Engelſche Doctoren, den *Cortex Peruvianus* met eene even gelukkigen uitſlag in de Verheffingen, als in de *Remisſien*, van dezelve, hebben voorgeſchreeven. Jaa LETTSOM (*l*), en zyn Vriend Dr. SIMS, met wien hy 'er over geſproken had, gaan verder, meenende, dat den *Cortex Peruvianus*, in de verheffingen der Koorts toegediend, van grooter kragt is, dan in de *Remisſien*, 't geen ik nogtans niet zoude durven bepaalen.

De

(*g*) *Obſervat. on the Epidem. Diseas. in Minorca*, pag. 190, 191, 192, 193.

(*h*) *Eſſays on diseaſ. incidental to Europeans in hot Climates*, pag. 291, 292, 293.

(*i*) *Medical Memoirs for part. of the Years* 1773 *and* 1774. pag. 93, 94. Lond. 1774.

(*k*) *Obſervations on the Diseaſes in the Eaſt-Indies*, pag. 145, 146. Lond. 1775.

(*l*) *Medic. Memoirs*, pag. 93. Zie ook over 't toedienen van den *Cortex Peruvianus*, zoo wel buyten, als in de *Remisſien*, BADENOCH *Medic. Obſerv. and Inquir.* Vol. IV. Art. XII. pag. 166. en SANDIFORT *l. c.* Vol. IV. Art. XXIV. pag. 316.

De derde Aanmerking, ten opzigte van die *Febres Intermittentes & Remittentes autumnales malignae*, beſtaat hier in, dat 'er eenige kwaadaartige gevallen onder die Koortſen voorkomen, in welke die Koorts hevig aanvallende, in den beginne geen *Remisſie* vertoont, maar geheel en al continueel is; in die gelegenheid gaa ik na 't geeven van een *Emeticum* of *Laxans*, terſtond tot het gebruyk van den *Cortex Peruvianus*, hoewel LIND, en anderen daar niet toe genegen zyn, maar trachten eerst door 't *Opium* en andere middelen een *Remisſie* te bewerken, in zeer ruyme giften over (*m*), wanneer men onder 't ruym gebruyk van den *Cortex Peruvianus* 't genoegen heeft dëzelve daar door tot *remisſie* gebragt te zien. Ik wil egter niet ontveinzen, dat onder die gevallen, waar in de Koorts in den beginne continueel is, het my een en andermaal gebeurd is, dat die Koorts door den *Cortex Peruvianus* niet heeft kunnen tot *remisſie* gebragt worden, maar voor de Lyders binnen weinige dagen doodelyk geworden is, gelyk ook 't ongelukkig geval was van den Engelſchen Capitein MATHSON, commandeerend 't Oorlogſchip *de Panthe* van 60 ſtukken, dewelke te *Batavia* in den Jaare 1764. door eene zoo kwaadaartige continueele Koorts aangetast,

(*m*) 't Zelve is ook door LETTSOM *l. c.* pag. 12, 13, 14 en CLARK *l. c.* pag. 147, 148. aangeprezen.

getast, niettegenſtaande vier Hollandſche Geneesmeesteren van den aanbeginne den *Cortex Peruvianus* toedienden, waar uyt het vertrouwen, 't geen zy in dezelve in die Ziekte ſtellen, ten klaarſten blykt, het ſlagtoffer van die ongezonde Luchtſtreek geworden is, kunnende de Koorts daar door tot geen *remisſie* gebragt worden (*n*). Ik kan nogtans door myne menigvuldige Waarneemingen verzekeren, dat de *Cortex Peruvianus*, op de zoo even gemelde wyze gegeeven, wanneer men maar van den aanbeginne der Ziekte 'er by is, en niet te laat geroepen word, byna altoos die continueele Najaarskoortſen ſpoedig tot een *remisſie* brengt, en de Lyders behoud.

'T Geen ik ten opzigte van het toedienen van den *Cortex Peruvianus*, wanneer de Koorts van den beginne af continueel is, gezegt hebbe, kan ook overgebragt worden op die *Febres continuae malignae*, waar in die *Febres Intermittentes & Remittentes autumnales*, indien men niet tydig geroepen word om dezelve te keer te gaan, overgaan, ten zy dezelve in een of ander Acces doodelyk geworden zyn, alleenlyk met dit onderſcheid, dat de zwakheid dikwils te groot is, om een *Emeticum* vooraf te laten gaan.

Deeze

(*n*) Lind *Proeve over de Ziektens der Europeërs in heete Gewesten*, pag. 90.

Deeze aanmerking moet nogtans niet zoo ver worden uitgeftrekt, als of dezelve ook konde worden toegepast op die *Febres continuae putridae malignae contagiofae*, waar van wel eer door my melding gemaakt is (*o*), en dewelke ik zeer duydelyk van deeze kwaadaartige Najaarskoortfen onderfcheiden heb (*p*), integendeel moet ik nogmaals herhaalen, dat in die twee *Epidemien* dikwils de ongenoegzaamheid van den *Cortex Peruvianus*, en alle andere middelen heb moeten ondervinden, waar toe het *Contagium*, 't geen in die *Epidemien* plaats had, 't haare zal hebben toegebragt. De continueele Koorts, alwaar hier van fpreeke, en maar in weinige plaats had, behoort tot de Intermitteerende en remitteerende Najaarskoortfen (*q*), die niet contagieus zyn (*r*). In deeze

(*o*) *Hollandfche Maatfchappye*, XVIII. Deel, pag. 175. 176.

(*p*) L. c. pag. 180: not. (*q*).

(*q*) SWIETEN *Comment. in Aphor. Boerh.* Tom. II. pag. 509. 510. en Tom. V. pag. 189. 190. 198. De oordeelkundige Profesfor CULLEN heeft ook zeer klaar het onderfcheid aangewezen tusfchen de *Febres continuae*, *quae ad ordinem intermittentium referuntur*, en tusfchen de *Febres continuae ftrictius dictae*, *quae ad intermittentium*, & *remittentium naturam in nullo fui decurfus ftadio tendant.* Zie zyne *Primae Lineae praxeos Medicin.* pag. 30. 31. §. LXVI.

(*r*) Hoewel ik met den Baron VAN SWIETEN *Commentar. in Aphorism. Boerhav.* Tom. V. pag. 179., deeze kwaadaartige Herfstkoortfen niet voor befmettelyk houde, en in 't algemeen 't gevoelen van den beroemden CULLEN, 't geen ook door Dr. CLARK *Obfervat. on Fevers*, pag. 10. aangenomen is, zeer

deeze continueele Koorts, gelyk gezegd hebbe, deed den *Cortex Peruvianus* eenen uytmuntenden dienst,

Ik

zeer waarfchynlyk oordeele, dat de *Febres intermittentes*, & *remittentes*, voornamentlyk aan de *Effluvia paludoſa* moeten worden toegeſchreven, wil ik nogtans gaarne toeſtemmen, dat 'er gevallen waargenomen zyn, waar in, niettegenſtaande de zekerheid van 't *contagium*, de Koortſen nogtans intermitteerende waren. De yverige Profesſor DE HAEN verhaald in zyn *Ratio Medendi in Noſocom. Practic.* Tom. II. pag. 109. een voorbeeld, hem door den zeer Geleerden Dr. WESTERHOF medegedeeld, van *Variolae*, die met een Intermitteerende Koorts voor den dag kwamen; en in het uytmuntende Werk over de Pest te *Marſeille*, in de Jaaren 1720, 1721. *Traité de la Peste*, à Paris 1744. leest men pag. 321, 322, 323, 324. twee Waarneemingen van de Genéesheeren VERNEY en CHICOYNEAU, waar uyt zoude ſchynen te blyken, dat de Pest, de contagieuste Ziekte die bekend is, met een Intermitteerende Koorts vergezeld ging, hoewel beide die Koortſen in den Herfst van den Jaare 1720., te *Marſeille* voorvallende, volmaakt overeenſtemmen met onze kwaadaartige Najaarskoortſen, ten zy men in die Pestbuil, die by de eene in de Liesch plaats had, 't onderſcheid wilde geſteld hebben. Ook wierd een van die Lyders door 't ſtuiten van de Koorts met den *Cortex Peruvianus* behouden; aan de anderen dezelve te laat eerst kunnende worden toegediend. Geduurende den loop van die twee *Epidemien* van *Febres putridae malignae contagioſae*, die ik in deze Stad gezien hebbe, zyn my een en andere *Febris intermittens maligna* in 't Najaar voorgekomen, die duydelyk van die *Epidemicé* regeerende *Febres putridae malignae* te onderſcheiden waren, luysterende terſtond na het ruym gebruyk van den *Cortex Peruvianus*. Intusſchen ſpreeken de twee laatſte Schryvers over de Pest, PÄRIS *Memoire ſur la Peste à Avignon* 1778. en MERTENS *Obſervat. Medic. de Febribus putridis, Peſte &c.* Vindobonae 1778. ook van Gevallen, waar in de Pest met eene intermitteerende Koorts vergezeld ging. De Eerſte te *Conſtantinopolen* de Practyk geoeffend hebbende, zegt, pag. 56. „ *La Peste Intermittente n'eſt point une Chimere; — elle a été obſervée ici quelquefois.*" De andere, die zeer naauwkeurig de Pest, die te *Moscauw* in den

Jaare

Ik wil evenwel ten opzigte van de zoo even aangehaalde *Febres continuae putridae malignae contagiosae* gaarne toeftemmen, dat, daar de *Cortex Peruvianus* met meerder fucces in de tweede *Epidemie*, dan in de eerfte, is toegediend, en in de *Epidemie* van den Jaare 1761. te *Gouderak*, van eene gewenfchte uitwerkinge was, 't zeer ligtelyk zoude kunnen gebeuren, dat, wanneer 'er wederom, 't geen God Almagtig genadelyk verhoede, in deze Stad een *Febris putrida maligna contagiosa* regeerde, waar van wy zedert den Jaare 1775. tot heden door de Goddelyke Goedheid zyn bevryd gebleven, den *Cortex Peruvianus* met een zoo uytmuntend fucces wierd agtervolgd, dat byna alle de Lyders onder 't ruym en langduurig gebruik derzelve herftelden, daar reeds uytmuntende Mannen eene zoo gezegende uytwerking van den *Cortex Peruvianus* in die *Febres continuae putridae malignae contagiosae* ondervonden hebben (*s*).

De

Jaare 1771. gewoed heeft, en alleen in die Hoofdftad 80000 Menfchen heeft weggerukt, befchreven heeft, tekent aan, pag. 102. *Dantur at rarisfime, in quibus typum Febris intermittentis Peftis fervat.*

(*s*) Onder anderen hebben twee uytmuntende Doctoren in ons Vaderland, de Heeren DE MAN *Befchryving van eene kwaadaartige Rotkoorts te Maurik*, Nymegen 1772. en VAN DEN BOS *Hiftoria conftitut. Epidem. Verminofae*, L. Bat. 1769. in die *Epidemien*, die door hun Eds. zoo voortreffelyk befchreeven zyn, den *Cortex Peruvianus* met een allergewenfcht gevolg

De Vierde Aanmerking is deze : Wil men onder het langduurig en ruym gebruyk van den *Cortex Peruvianus* herſtellen, 't allernoodzakelykst

voorgeſchreven, gelyk ook met een evengelyk ſucces, behalven door den wel eer aangehaalden Dr. SIMS, en anderen, geſchied is, door den kundigen Dr. MERTENS *Obſervat. Medic. de Febribus putridis Peſte, &c.* in 't behandelen van een *Febris putrida nervoſa*, in het Jaar 1770. te *Moscau* pag. 64., en door den onvermoeiden Dr. CLARK *Obſervat. on Fevers*, Lond. 1780. welk Tractaet onlangs in 't Nederduytſch is overgezet. Deze Heer de *Febres continuae malignae* aan het *contagium* pag. 10. toeſchryvende, geeft ook aan den *Cortex Peruvianus*, die hy in die Koortſen in ruyme giften altoos gewoon is toete-dienen, eenen uytmuntenden lof, en verklaart daar door van 203 Lyders, aan die *Febres continuae malignae* van den 1. October 1777. tot den 1. October 1779. te *Newcastle* 196 derzelver behouden te hebben, pag. 190. Aan den anderen kant zyn 'er ook tegenwoordig beroemde Geneesheeren, die niet zoo gelukkig met den *Cortex Peruvianus* in *Febribus putridis malignis* geſlaagd hebben. Op dat ik maar één voorbeeld bybrenge : De beroemde COLLIN heeft van de *Campher* in *Febribus malignis putridis* zeer veel dienst gehad ; *Campborae vires in debellandis Febribus &c.* Pars tertia Praefat. Vienn. 1773. Naderhand heeft dezelve de *Flores* en de *Radix Arnicae* in *Febribus putridis malignis* van de Jaaren 1770, 1771. boven den *Cortex Peruvianus* geprezen, *Arnicae Vires in Febribus & aliis morbis putridis*, Pars quinta Praefat. & Cap. II. pag. 123 & ſeq. & pag. 203 & ſeq. pag. 269 & ſeq. & pag. 316 & ſeq. En eindelyk heeft zig dezelve COLLIN in *Febribus putridis malignis* van den *Radix Valeriana* met een uytmuntend gevolg bediend, dezelve ten minſten tot een once dagelyks toedienende. Zie DRESKY *de Valeriana Officinali*, Erlang. 1776. in BALDING. *Sylloge Diſſertat.* Vol. III. pag. 232, 233. Hier uyt blykt ten duydelykſte, dat de *Febres putridae malignae* in verſchillende *Epidemien*, of op verſchillende tyden van dezelve *Epidemie*, zomtyds onderſcheidene hulpmiddelen vorderen, waar op zoude kunnen worden toegepast het wel gezegde van den grooten SYDENHAM *Opera Univerſa*. Cap. II. pag. 40. *Febres continuas ita toto, quod ajunt, coelo differre, ut, qua Methodo aegrotos, currente anno, liberaveris: eadem ipſa, nunc jam vertente, forſitan e medio tollet.*

lykst is, dat 'er eene zeer ftrenge levenswyze gehouden word. Alle Dierlyke voedzels, uitgezondert de gekarnde Melk, moeten een zeer geruimen tyd vermeid worden: ligt verteerbaare daar en tegen, uit het *Regnum Vegetabile*, moeten gebruikt worden. Ruym moet 'er, voornamentlyk in den beginne der Ziekte, indien mogelyk is, worden doorgefpoeld met eenen zuuren Drank, waar toe de wey van gekarnde Melk, of Gerstewater, rinfch gemaakt met Citroenfap, of, 't geen nog beter is, met de *Spiritus Vitrioli*, kan gebezigt worden, waar by een weinig Rhinfche Wyn kan gevoegt worden in meer vermogende, wien ook een glas Rhinfche Wyn kan toegeftaan worden. De Morgen- en Avond-lugt is ook ten uiterfte fchadelyk, en moet eenige tyd vermeid worden, daar en tegen moet 'er in de vertrekken der Zieken van tyd tot tyd verfche lugt toegelaten worden, en de vertrekken, zoo veel mogelyk, koel en zuiver gehouden worden. Meer andere zaaken, die tot de verfrisfching der Zieken behooren, gaa ik, als overvloedig bekend zynde, met ftilzwygen voorby.

De vyfde Aanmerking beftaat hier in: dat niet tegenftaande ik de uitmuntende kragten van den *Cortex Peruvianus*, die ik altoos, als een Goddelyk gefchenk heb aangemerkt, in deeze kwaadaartige Najaarskoortfen erkend heb, 'er

nogtans omſtandigheden zig kunnen opdoen; geduurende den loop dezer Ziekte, waar door men genoodzaakt is eenigen tyd met 't gebruik van den *Cortex Peruvianus* op te houden, tot dat dezelve uit den weg geruimd zyn; maar dewyl my, wanneer de voorgeſchrevene Regels naauwkeurig in agt genomen wierden, die gevallen zeldzaam zyn voorgekomen, en meest al accidenteel waren, oordeele dezelve te kunnen voorby gaan, te meer, daar dezelve gevonden worden by eenige dier beroemde Schryvers, van welke hier na melding zal gemaakt worden.

Ook zyn 'er zomtyds in deze kwaadaartige Koortſen gevallen, waar in men, behalven den *Cortex Peruvianus*, ook den *Campher* en andere *nervina* en *antiſeptica* te hulp roept, het geen voornamentlyk plaats heeft, wanneer die intermitteerende en remitteerende Koortſen, reedts, eer men geroepen is, tot *Febres putridae malignae* zyn overgegaan; hoewel de *Cortex Peruvianus* veeltyds alleen vermogend genoeg is, die kwaadaartige gevallen tot eene gelukkige uitkomst te brengen, en die middelen nooit door my in die gevallen, zonder een ruim gebruik van den *Cortex Peruvianus*, worden toegedient.

Alleenlyk moet ik erkennen, dat, wanneer de *Aphthae* de Keel zoodanig bezet hadden, dat

dat 'er geen mogelykheid was 'er eenig Vogt door te krygen, met een uitmuntend ſucces gebruik gemaakt hebbe van 't bekende *Linctus* uit den *Borax* en de *Mel purum*, of, de Honing tegenſtaande, de *Syrup. mororum*, waar door, de Spruuw afvallende, en de ſlikking daar door gemakkelyk geworden zynde, de *Cortex Peruvianus* wederom konde ingenomen worden: Dit heerlyk middel hebben wy te danken aan den vermaarden *Heelmeester* BENJAMIN GOOCH, die het zelve by geval ontdekkende, en in den Jaare 1767. aan het Publiek mededeelende, getuigt, reedts meer dan twintig Jaaren, zelfs in de allerkwaadaartigſte zoorten van Spruuw, de heilzaamſte uitwerkingen 'er van ondervonden te hebben (*t*). Naderhand heeft de *Deenſche Geneesheer*, U. B. AASKOW, aangetekent waargenomen te hebben, dat dit Middel alle anderen, in *Aphthis Separandis*, overtroffen heeft (*u*).

De zesde Aanmerking beſtaat hier in: dat, ik zedert myne vierentwintig jaarige Praktyk, zeer veele gevallen in deeze kwaadaartige Najaarskoortſen gezien hebbe, dewelke door het niet

(*t*) *Caſes and practical Remarks in Surgery, the ſecond Edition, with large Additions and Emendations*, Vol. II. pag. 406-408. Norwich 1767.

(*u*) *Diar. Med. Naval. in Expedit. Algerienſi*, Annus primus Praef. pag. 9. Havniae 1774.

niet toedienen van den *Cortex Peruvianus*, of door het te laat toedienen, of in te kleine giften, of in eene min kragtige form, zeer fchielyk doodelyk waren; of, zoo de Lyders met zeer veel moeite den dood ontworftelden, zy in eene kwynende ftaat vervielen, waar van zy bezwaarlyk, en niet zonder den *Cortex Peruvianus*, konden herfteld worden. Wanneer de *Cortex Peruvianus* in kleine en onvoldoende giften in die gevallen gegeven was, kreeg dezelve door haare opentlyke of heimelyke vyanden daar van alleen de fchuld (*v*), maar ten on-

(*v*) Hoewel die twee groote Mannen SYDENHAM en BOERHAAVE onder de Vyanden van den *Cortex Peruvianus* niet kunnen gerekend worden, zyn zy nogtans niet zonder vooroordeelen betreffende het gebruyk van den *Cortex Peruvianus* in *Febribus intermittentibus & remittentibus* geweest. De geleerde Engelfche Doctor JOHN FOTHERGILL geeft van beide die Heeren deswegens het volgende berigt: SYDENHAM *imagines it capable of producing rheumatismis. It has been found, fince his time, to be an effectual remedy in this difeafe undr certain circumftances Thofe, who are fubject to intermittents, an frequently liable to Rheumatisms.*

SYDENHAM *did not obferve, that a tranfition from one to the other was eafy and natural. The ftate of the blood in both cafes is nearly the fame, the colour of the Urine, regular exacerbations of pain; going off in profufe Sweats, and many other particulars are fimilar in both. Had more of the Bark been given, no fuch Rheumatism had infued, had the Bark been given before the Rheumatism was fully formed, the bark would have prevented it, had it been given, when the pains remitted, fo as to form a manifeft Apyroxy the Rheumatism would moft probably have been cured.*

The vulgar, at that time, took the advantage of fuch circumftances to ftrengthen their prejudices againft this remedy. Nothing was more common at that time, and nothing more firmly by many now, than that the Bark produces pains in the bones, *that is, rheu-*

onregte, daar zy hadden behooren te weeten, dat juist die kwynende Ziektens, als *Arthritides*, *Icteri*, *Hydropes*, *Phthifes* enz. befchreven

rheumatic pains, wich however were not owing to its ufe, but existed, becaufe fufficient quantities of it had not been given.

*S*YDENHAM *was not the only eminent perfon of the faculty, who entertained fuch unjuft prejudices againft this remedy: The great* BOERHAAVE, *who did much in the theory of phyfick, in respect to Separating truth from falfe hood; certainty from hypothefis, yet in Practice Submitted, to the fashion of his country in too many inftances. An unconquerable dread of the Bark was one of thefe: hi faw many chronick complaints, wherein the Bark had been given, and attributed them, too readily, and from opinion, rather than experience, to the ufe of this drug, though probably those complaints arose from its not having been given in fufficient quantities. This induced him to forbid the Bark to many British Students at Leyden affected with agues, till those very evils had befallen them, which he apprehended from the Bark, and fome of them, to my knowledge, fell a facrifice to this unhappy prejudice.* Medical Observat. and Inquiries, Vol. I. pag. 317, 318. Lond. 1757. Hoe zeer ik met Doctor FOTHERGILL, die eenige tyd te Leiden onder den grooten BOERHAAVE heeft geftudeert, en onlangs overleden is, niet kan inftemmen, dat die Groote Man zig in veele gevallen gewoon was te fchikken na de denkwyze zyner Landgenoten, moet ik evenwel erkennen, dat BOERHAAVE omtrent het vroegtydig gebruyk van den *Cortex Peruvianus* in de Intermitteerende en Remitteerende Najaarskoortfen, niet zeer gunftig dagt. Dit blykt ten duydelykfte uyt de Befchryving, die zyn Toehoorder, Doctor J. DE KOKER, in zyne *Inaugurale Differtatie de Morbo Epidemico*, Anni 1719. Leid. 1720. gegeeven heeft van die kwaadaartige Herfstkoorts te Leiden, die op de zeer heete, drooge, en ftille Zomer van den Jaare 1719. gevolgt is, en in *Holland*, en *Zeelaud*, jaa zelfs volgens VAN SWIETEN door geheel *Europa* heeft geregeert, en die door gemelde DE KOKER, uyt het Dagregister van den Profeffor BOERHAAVE is opgemaakt. In die Verhandeling fpreekt DE KOKER ten fterkfte tegen 't vroegtydig gebruyk van den *Cortex Peruvianus*, en fchryft aan dezelve de *Morbi Chronici*, die op 't wegneemen der Koorts door den *Cortex Peruvianus* gevolgt zyn, toe, *Collect. Disputat. practi. Halleriana*, Tom. V. pag. 241

 &

ven waren te zyn, de gewoone gevolgen van die kwaadaartige Najaarskoortſen, eer de *Cortex Peruvianus*, wiens *Epocha* men niet voor den

& ſeq., 't geen te verwonderen is, daar hy zelfs van te vooren in de beſchryving der Ziekte, pag. 223. gezegt had, dat die *Morbi Chronici* veroorzaakt wierden door de herhaalde *recidiven*, die aan die Koortſen zeer eigen waren. 't Geen DE KOKER uyt de aantekeningen vàn BOERHAAVE tegen 't vroegtydig gebruyk van den *Cortex Peruvianus* in die Koortſen heeft ingebragt, word ook door den Baron VAN SWIETEN, die in veelen opzigte zynen grooten Meester in zyne *Commentarien* gewoon is te volgen, en van die Herfstkoorts van den jaare 1719. ook gewag maakt. *Commentar. in Aphorism.* BOERHAAV. Tom. II. §. 767. pag. 564., toegeſtemt.

Daar en boven ſtraalt ook de byzondere agting, die BOERHAAVE voor de Intermitteerende Koortſen had, ten duydelykſte door in een Brief, die hy op den 26. Augustus 1729. aan zynen edelmoedigen Vriend den Keizerlyken Archiater BASSAND geſchreven heeft, waar in deeze nadrukkelyke woorden gevonden worden: *Quam ſerio gaudeo recte te valere, podagra fere immunem, neque expuliſſe ſalutarem tertianam, quae ſibi commiſſa & rite gubernata ſaluberrima habetur adverſus podagrica, & hypochondriaca medicina. O ſi memores forent mortales antiquiſſimi obſervati, Febres molimina naturae humanae, quibus ſemet expediat ab hoſpitante intus malo, nunquam ſupprimendas igitur, ſed moderandas tantum ſapienti directione in uſus a natura affectatos.* Zie BOERH. *Epiſtolae ad* J. B. BASSAND, Epiſtol. 62. pag. 124. Vindebon. 1778. Uyt het zoo even aangehaalde blykt ten duydelykſte, dat 't gezegde van Dr. FOTHERGILL, namentlyk dat die groote Mannen den *Cortex Peruvianus* in geene ruyme hoeveelheid, zoo als de aart dier Ziektens ſchynt te véreisſchen, hebben zien geeven, en dat die kleine giften ook moeten geſteld worden onder de redenen, waarom zy van den *Cortex Peruvianus* 't gewenſcht ſucces niet alleen niet hebben ondervonden, maar daarenboven die Koortſen, even als of aan zig zelven waren overgelaten, in zorgelyke en verdrietelyke *Morbi Chronici* hebben zien eindigen, volkomen overeenſtemt met de waarheid der zaake, op het getuygenis van zoo veele beroemde Geneesheeren ſteunende.

den Jaare 1638. kan rekenen (*w*), hoewel de fabelagtige ontdekking, waar van LEWIS (*x*), LETTSOM (*y*), en anderen melding maaken, op 't Jaar 1500. gesteld word, bekend was:

Intusschen heeft het my tot genoegen verstrekt, dat beroemde Mannen zig reedts tegen die valsche beschuldigingen met nadruk verzet hebben, en opentlyk beweert, dat het tydig, ruim, en langduurig gebruik van den *Cortex Peruvianus* voor het eenige middel moet gehouden worden, om alle die onaangenaame gevolgen van die kwaadaartige Koortsen voor te komen.

Men zou hun, die van dit gezegend Middel, uit onkunde of uit laage oogmerken, geen spoedig gebruik in die Koortsen maaken, kunnen toevoegen de woorden, waar van de Romeinsche Raadsheer CETHEGUS by eene andere gelegenheid zig bediende: *Illos dubitando, & dies prolatando magnas opportunitates corrumpere facto, non consulto in tali periculo opus esse* (*z*). De vernuftige Schryvers

(*w*) *Histoire de l'Academie Royale des Sciences*, Ann. 1738. *Memoir.* pag. 331-333. Ed. Amstelaed.

(*x*) *Experiment. History of the Materia Medica*, pag. 427.

(*y*) *History of the Origin of Medicine*, p. 85. Lond. 1778.

(*z*) SALLUSTIUS *de Bello Catilinario*, pag. 55. Glasg. 1751.

vers van *the Monthly Review* (*a*), hebben het eigenaartig caracter van die *Cunctatores*, en de voornaamſte oorzaaken 'er van, zeer natuurlyk afgebeeld: *The various falſe theories, which have prevailed in different ages — particularly the ancient, and venerable hypotheſes of criſes, concoctions of the humours and critical days, have been the principal cauſes of this inactivity in the phyſician; which has been ſo* marked *in this particular claſs of diſtempers, that an intelligent obſerver of his conduct, in the conflict between* nature, *and the* diſeaſe *would really be led to judge from the tameneſs of his* manoeuvres, *that he only ſtood to ſee* fair play *between the combatants, with a fixed reſolu tion not to aſſiſt the firſt, 'till she had fairly got her antagoniſt* down, *or at an* advantage" (*b*).

Wat

(*a*) By LETTSOM *Medical Memoirs*, pag. 14 15.

(*b*) Een merkwaardig voorbeeld vind men daar van onder anderen in den door zyn fraai Werk zig verdiend gemaakt hebbende Chirurgyn-Major BAJON, die van den jaare 1764. tot den jaare 1776. te *Cayenne* de Practyk oeffenende, in het behandelen van die *Febres tertianae duplices malignae*, dewelke in die tusſchentyd aldaar eene aanmerkelyke ſlagting veroorzaakten, die Regéls der Ouden gevolgt heeft, den *Cortex Peruvianus* nimmer toedienende, als na dat, zoo hy meende, de *Criſis* voorby, en de Koorts geweken was. Zie *Memoires pour ſervir a l'Hiſtoire de Cayenne*, Tom. I. Memoir. 2. pag. 22 & ſeq. en Memoire 3. pag. 58 & ſeq. a Paris 1777.

Wat my betreft, ik maake geene de minſte zwaarigheid te betuigen, dat ik nooit eenige nadeelige uitwerkingen in deze Koortſen van den *Cortex Peruvianus*, wanneer dezelve onder de gemelde bepaalingen behoorlyk gegeven wierd, ondervonden hebbe; in tegendeel vinde ik my verpligt aan dit onvergelykelyk Middel toeteſchryven, dat die gewoone verdrietelyke, en zorgelyke gevolgen van die Koortſen, waar over van de vroegſte tyden zoo dikwils geklaagd is, niet gezien zyn.

De zevende Aanmerking is deeze: Wanneer 't gebeurd, 't zy door onvoorzigtigheid in de levenswyze, 't zy door zig te vroeg aan de lucht bloot te ſtellen, 't zy door te ſchielyk 't gebruik van den *Cortex Peruvianus* na te laten, of door dezelve in te geringe hoeveelheid te neemen, 't zy door gemoedsaandoeningen, of andere redenen, dat 'er *recidiven* plaats hebben, geef ik agt, of dezelve ook van dien kwaadaartigen aart zyn; heeft 't zelve plaats, dan gaa ik wederom na het toedienen van een *Emeticum*, of *Laxans*, tot 't ruym gebruyk van den *Cortex Peruvianus* over, en voltrek de genezing op de hier boven beſchrevene wyze; maar ſchynen de *recidiven* aanmerkelyk zagter te zyn, als de eerſte aanvallen, dan zuivere ik eerst by herhaaling de Lyders, waar onder dezelve ſomtyds van zelve ophouden,

't welk,

't welk, indien geen plaats heeft, keere ik daar na wederom tot 't gebruik van den *Cortex Peruvianus*, waar van ik my ook, al zyn de *recidiven* van zelve opgehouden, ter herstellinge der kragten naderhand bediene. Deze aantekening heb ik nodig geoordeeld, nadien men tegenwoordig van de gelukwenschingen, die de Ingezetenen van *Holland* elkander pleegen te doen, wanneer de Koorts te rug gekomen was, gelyk aan den Heer GRANT, die in *Holland* eertyds de Praktyk geoeffend heeft, verhaalt is (*c*), zoo veel niet meer hoort.

De

(*c*) *Observat. on the Nature, and Cure of Fevers*, Vol. I. pag. 18. the second Edition Lond. 1772, Hoewel deeze Heer nog zeer ingenomen is met de diensten, die hy denkt, dat de anderendaagsche Koortsen aan haare Lyders doen, en daarom te kennen geeft, overreed te zyn van de waarheid van het gewoone zeggen van den grooten BOERHAAVE, naamentlyk: „ *Dat, wanneer hy zoo zeker een Intermitteerende Koorts* „ *konde verwekken, als hy dezelve konde wegneemen, hy de groot-* „ *ste Doctor zoude zyn, die ooit geleeft heeft,*" ibid; erkent hy nogtans, dat 'er geleerde Mannen zyn, die van een verschillend begrip zyn, en oordeelen, dat, hoe langer die Koortsen duuren, hoe schadelyker dezelve zyn, en hoe zwaardere gevolgen 'er van te wagten zyn; maar tracht dezelve te wederleggen, pag. 83. Op eene andere plaats, pag. 72. 73. spreekt hy nogtans van de noodzaakelykheid van den Koortsbast in verouderde tusschenpozende Koortsen in laage wateragtige Landen, als in *Holland*, en *Westfriesland*; daarenboven moet ik dien geleerden Man 't regt doen, dat hy opentlyk betuygt, dat alle de Intermitteerende Koortsen, die van eenen kwaadaartigen en verderfelyken aart zyn, gelyk onze thans regeerende Herfstkoortsen, moeten gestuit en weggenomen worden, en dat de kwaadaartigheid derzelve alleen genoegzaam is om 't zelve te doen, pag. 51, gelyk hy wel eer te *Rouaan* zynde, de doodelyke gevolgen van 't niet

tydig

De agtſte Aanmerking beſtaat hier in: dat, het geen omtrent deeze Kwaadaartige Najaars-koortſen hebbe aangetekent, niet moet worden overgebragt op alle Intermitteerende of Remitteerende Koortſen. Ik hebbe my wel eer (*d*) deswegens verklaart ten opzigte der Voorjaars-koortſen, die eene geheel verſchillende behandeling vereiſchen, en niet, ten zy zeer langduurig zyn, of door de zwangerheid, ouderdom (*e*), groote gevoeligheid, en zwakheid van

tydig gebruyk van den *Cortex Peruvianus* in die kwaadaartige Koortſen gezien had, ſchryvende dezelve toe aan de kleinagting, die men aldaar ter dier tyd den Koortsbast toedroeg, pag. 47.

Hoe zeer hy met den grooten BOERHAAVE ten opzigte van het nut der Intermitteerende Anderendaagſche Koortſen inſtemt, is hy ten opzigte van de *Febris Quartana* van een geheel ander begrip, oordeelende, dat dezelve geen zuiverende Koorts zy, maar dat dezelve, indien zonder den Koortsbast behandelt word, de geſtellen ondermynt, en kwynende Ziektens, jaa zelfs den dood, indien de Lyders oud zyn, in een of ander der acceſſen veroorzaakt, pag. 74. 75. In de *Febres Quartanae* ben ik gewoon na voorafgaande zuiveringen yder dag een once van den *Cortex Peruvianus* te geeven, en dat wel een maand of twee agter den andere, verminderende daar na langzamerhand de *doſis*; in de levenswyze word 'er ook groote omzigtigheid vereiſcht.

(*d*) *Hollandſche Maatſchappy*, XVIII. Deel, pag. 174.

(*e*) Niet onaartig was deswegens het zeggen van den *Koning van Engeland* JACOB DE EERSTE, die in het Voorjaar gewoon was eene tusſchenpozende Koorts te krygen, die hem, zoo hy meende, goed deed: waarom hy gemeenlyk zeide, 't geen naderhand een ſpreekwoord geworden is: „*An ague* „*in Spring, is phyſic for a King*"; maar wanneer hy in zyn ouderdom door die tusſchenpoozende Koorts, die een einde van

van fommige geftellen enz. zorgelyk worden, met den *Cortex Peruvianus* behoeven behandelt te worden, hoewel men na dezelve tot herftel der kragten den *Cortex Peruyianus* fomtyds nodig heeft.

Ook heb ik by die gelegenheid aangetekent (*f*), dat federt den jaare 1762. tot den jaare 1776. de Najaarskoortfen in deeze Stad niet van dien gevaarlyken aart over 't algemeen konden gerekent worden, zoo dat in die jaaren 't veeltyds niet noodig geweest is zoo fpoedig tot den *Cortex Peruvianus* overtegaan, gevende dezelve tyd om ruime ontlastingen ανω και κατω vooraf te laaten gaan.

De negende Aanmerking is deeze: dat het misfchien dienftiger zoude geweest zyn eene volledige Befchryvinge van deeze *Febris Intermittens & Remittens autumnalis maligna* te geeven: *Sed Iliada post Homeros canere non placet.* Deeze Epidemifche kwaadaartige Herfstkoorts behoort niet tot die Ziektens, die tot ons Land in 't byzonder haare betrekking hebben.

van zyn leven maakte, wierd aangetast, zoo kwam een van zyne Vrienden hem geluk wenfchen met de terugkomst van die Koorts, herhaalende des Konings gewoone fpreekwoord, maar de Oude Man antwoorde: „ *I meant a Young King.*" Zie GRANT *l. c.* Vol. I. pag. 52.

(*f*) *Hollandfche Maatfchappy*, XVIII. Deel, pag. 175.

ben. Zy wordt in alle de deelen der Wereld gevonden. Zy is die geene, die haare woede jaarlyks in heete Gewesten vertoont, en, dewyl zy aldaar dikwils in den beginne continueel is, en moeijelyk dan tot remisſie gebragt word, jaa ſomtyds in den eerſten aanval doodelyk is, veele ten graave brengt.

Uitmuntende Mannen hebben dezelve van de vroegſte tyden af beſchreeven, van welke 't voldoende zyn zal eenige aan te haalen. De kundige Geneesheer te *Hof in Voigtland* JOERDENS zynen naam verbergende verzogt, na dat hy die Ziekte aangetroffen, en deszelfs doodelykheid met ontroering beſchouwt had, by eene publieke aankondiging (*g*), daar hy die Ziekte by vroegere Schryvers niet gevonden had, onderregt te mogen worden, of die Ziekte door andere ook behandelt was, en of 'er ook in die intermitteerende Koortſen eenig teken vooraf plaats had, waar uit die kwaadaartigheid van dezelve te ontdekken was, ten einde dezelve met ſucces te kunnen te keer gaan. De Groot-Brittaniſche Lyfarts te *Hanover*, de wydberoemde WERLHOFF, dit verzoek lezende, vat de pen op, bewyst, dat dezelve reeds by de oudſte Schryvers, waar van hy een groot Re-

(*g*) *Commerc. Litterar. Norimb.* Ann. 1731. Specim. XXIV. pag. 189. 190.

Register opgeeft (*h*), was aangetekent, geeft niet alleen de tekenen op, waar door dezelve te onderkennen is (*i*), maar pryst te gelyk den *Cortex Peruvianus*, als 't eenige hulpmiddel, aan (*k*). De edelmoedige JOERDENS dit uitmuntend Geſchrift van dien grooten Man lezende ontdekt zig zelve, bedankt hem plegtig, en betuigt, dat volkomen voldaan was van dien voortreffelyken Man (*l*).

Naderhand heeft de beroemde CLEGHORN deeze kwaadaartige Intermitteerende Najaars-koortſen, in alle haare omſtandigheden zeer naauwkeurig beſchryvende, de volgende Lyst 'er bygevoegt van eenige Schryvers, die voor hem dezelve in verſcheidene deelen van *Europa* hadden waargenomen, en door den *Cortex Peruvianus* hadden tegengegaan (*l**). MORTON

(*h*) *Obſervat. de Febrib.* Sect. I. pag. 4 & ſeq. Dit Register is nog met eenige vermeerdert in zyne *Cautiones Medicae de Limitandis Laudibus Medelarum*, pag. 58 & ſeq. en *de Limitanda Febris Laude*, pag. 2 & ſeq.

(*i*) *Libr. citat.* pag. 20 & ſeq.

(*k*) *Libr. cit.* Sect. II. pag. 29 & ſeq.

(*l*) *Commerc. Litterar. Norimb.* Anni 1733. Hebdom. xxx. pag. 234. 235.

(*l**) *Obſervat. on the Epidem. Diseas. in Minorca*, pag. 217. 218. Lond. 1751. Zie ook over de *Febres Intermittentes Malignae* te *Minorca* AASKOW *Diar. Medic. Naval. in Expedit. Algerienſi*, Ann. I. pag. 134-137.

TON (*m*), en SYDENHAM (*n*) in *Engeland*, BARTHOLINUS (*o*) in *Denemarken*, HOFFMAN (*p*) in *Duitſchland*, GEOFFROY (*q*) in *Frankryk*, RODRIGUES (*r*) en andere in *Spanjen*, GUIDETTUS en BIANCHI (*s*) in *Piemont*, TORTI (*t*) in *Modena*. MUSITANUS (*u*) in *Napels*, en TRAVERSARIUS (*v*) in *Piſaro*, jaa zelfs te *Romen*, alwaar BAGLIVIUS met zoo veel hevigheid tegen 't gebruik van den *Cortex Peruvianus* redentwiste, had LANCISIUS (*w*), als wel eer de Cardinaal DE LUGO (*x*), en Vader FABRI (*y*), door voldingende Proeven bewezen, dat dezelve niet alleen eên onſchuldig, maar te gelyk een noodzakelyk en kragtig Middel was in het behandelen van de Anderendaagſche Koortſen.

By

(*m*) *Exercitat de Morb. acut.*
(*n*) *Epiſtol.* Reſponſ. I.
(*o*) *Ephemerid. Germanic.*
(*p*) *Med. Ration.* Tom. IV. §: I. c. I. obſ. 5.
(*q*) *Mat. Med.* Tom. II.
(*r*) *Palaeſtr. Med.* Tom. II. Disc. 12.
(*s*) *Hiſtor. Hep.* Part. III.
(*t*) *Therapeuticé Special.* (een uytmuntend Werk, 't geen niet genoeg kan aangepreezen worden, ten opzigte van de kwaadaartige Intermitteerende Herfstkoortſen).
(*u*) *Pyretolog.* c. XXIII.
(*v*) *Apud Lancis.* l. II. epid. IV. c. VIII.
(*w*) *Epid. Sparſim.*
(*x*) *Antym. Conyg. Pulv. Peruv. Vind.*
(*y*) *Idem ibidem.*

By deeze, die nog met verfcheidene anderen zouden kunnen vermeerdert geweest zyn, uit CLEGHORN opgetelde Schryvers, dewelke de uitmuntende uitwerking van den *Cortex Peruvianus* ondervonden hebben, zoude nog een aanmerkelyk getal der gene, dewelke na den Jaare 1751, in welk de Verhandeling van CLEGHORN het licht zag, van die Ziekte gewag gemaakt, en den *Cortex Peruvianus* ten fterkfte aangepreezen hebben, 'er kunnen worden bygevoegt.

Wy zullen eenige der Voornaamfte zedert den Jaare 1751. uit alle de Deelen der Wereld opnoemen.

In *Europa.* SENAC (z), SAUVAGES (a), LE ROY en HATTE (b), RICHARD (c), JOYEUSE (d), LORRY (e), GARDEIL (f), LA PEIRE (g) in *Frankryk.* PRINGLE (h), MIL-

(z) *De recondit. Febr. intermittent. & remitt. Natura libr. duo.* Lib. I. cap. XIV. XV. XVI. XVII. a pag 72. ad pag. 100. & lib. II. cap. XX & XXI. a pag. 252. usque ad finem. Amftel 1759. Dignus Archiatro Regio Liber.

(a) *Nofolog. Methodic.* Tom. 1. Claff. VI. pag. 830. 839. Amftelaed. 1768.

(b) *Thefis Ergo Febri Subintranti Kina kina Paris.* 1753. *in Collectione Disputat. Practic.* HALLERIANA, Tom. V. pag. 120 & feq.

(c) *Journal de Medecine*, Tom. XIV. pag. 33 & feq.

(d) *Ibidem*, Tom. XVI. pag. 175 & feq.

(e) *Hiftoire de la Société Royale de Medecine*, Vol. I. Année 1776. Memoir. pag. 4.

(f) *Libr. cit.* Année 1776. Memoir. pag. 16 - 19.

MILLAR (*i*), PERCIVAL (*k*), LETTSOM (*l*), W. FORDYCE (*m*) in *Engeland*. CULLEN (*n*) in *Schotland*. MACBRIDE (*o*) in *Ierland*. TISSOT (*p*), ZIMMERMAN (*p**) in *Zwitserland*. TRILLERUS (*q*), v. SWIETEN (*r*), DE HAEN (*s*), TRALLESIUS (*t*), WEBER (*t**), LAUTTER (*u*), D. MONRO (*v*),

F. C.

(*g*) *Histoire de la Société Royale de Medecine*, Année 1777 & 1778. Vol. II. pag. 145 - 149.

(*h*) *Observ. on the discas. of the army, the Fourth Edition enlarged.* Lond. 1764. pag. 216, 217.

(*i*) *On the prevailing Diseas. in Great Britain*, Lond. 1770 Part. 11. Chap. 1. a pag. 59 ad 256 legatur.

(*k*) *Essays Medical and Experimental the second Edition*, Vol. I. Lond. 1772. pag. 144 & seq.

(*l*) *Medical Memoirs*, pag. 12, 13, 14. Lond. 1774.

(*m*) *a New Inquiry into the putrid, and Inflammatory Fevers*, pag. 120, 121, 122. Lond. 1774. confer *the London Practice of Physic*. Lond. 1773. the second Edition; en WITHERS *observ. on the abuse of Medicine*, pag. 318 & seq. Lond. 1775.

(*n*) *Primae Lineae Prax. Med.* §. CCXXVII. pag. 102. Lugd. Bat. 1779.

(*o*) *Introduct. Method. in Theoriam & Praxin Medic. ed. clossio.* pag. 64. 70. Traject. ad Rhenum 1774.

(*p*) *Raadgeving voor de Gezondheid enz.* vertaald en vermeerdert door den beroemden Doctor BICKER, 2. druk, pag. 218. Rotterdam 1765.

(*p**) *Von der Erfahrung in der Arzneykunst*, I. Theil 2 Buch, 3 Cap. pag. 107, 108. Zurich 1763.

(*q*) *De Corticis Peruviani usu senibus, gravidis, infantibus salutari in Opuscul. Med.* Vol. I. pag. 186 & seq. Franc. 1766.

(*r*) *Description des Maladies dans les Armées*, pag. 81, 82. Vienne 1759. Dit Tractaatje is in 't Nederduitsch vertaald. Conf. *Comment. in Boerhaav. Aphorism.* Tom. II. pag. 563.

(*s*) *Theses de Febrium Divisione.* Divis. IX. pag. 129 & seq. Vindobon. 1760.

(*t*) *Usus opii Salubris & Noxius*, Sect. 2. pag. 69. Sect. 3. Inter addenda ad Sect. 2. pag. 61 & seq. ed. ima.

(*t**) *Observat. Medic. Fascic Primus*, pag. 46 & seq. Cellis 1764. *Fascicul. secund.* pag. 37 & seq. Cellis 1765.

F. C. MEDICUS (*w*), QUARIN (*x*), VOGEL (*y*), W. TRNKA DE KRZOWITS (*z*), MURRAY (*a*), NEIFELD (*b*), STÖRCK (*c*), CONSBRUCH (*d*), SCHROEDER (*e*), SELLE (*f*) in *Duitſchland.* ROSEN A ROSENSTEIN (*g*), AU-

(*u*) *Hiſtoria Medica biennalis morborum ruralium*, pag. 20 & ſeq. pag. 50 & ſeq. Vindobon. 1761. Deeze uytmuntende Verhandeling van dien naauwkeurigen Waarnemer, wiens vroegtydige dood met regt betreurd is, verdiende in onze Taal overgezet, en den Chirurgyns ten platten Lande aangeprezen te worden.

(*v*) *An account of the Diſeas. in the Britisch Military Hospitals in Germany*, pag. 192, 193. ed. prima Lond. 1764.

(*w*) *Sammlung van Beobachtungen aus der Arznywiſſenſchaft*, zweyter band, pag. 349 & ſeq. Zurich 1766. Confer F. C. *Medicus Geſchichte Periodiſcher Krankheiten*, Carlsruhe 1764. erſtes und zweites Buch.

(*x*) *de Febribus*, pag. 133 & ſeq. Vindobon. 1772. Dit nuttig Werkje is mede in de Hollandſche Taal overgezet.

(*y*) *de Cognosc. & Curand. corp. Hum. affectibus*, pag. 8, 9. §. 11-13. pag. 19, 20. §. 25. Gotting. 1772.

(*z*) *Hiſtor. Febris Intermitt.* Vol. I. part. 2. ſect. 2. cap. X. pag. 527 & ſeq. in primis pag. 542 & ſeq. Vindob. 1775.

(*a*) *Apparat. Medic.* Vol. I. pag. 562 & ſeq. Gott. 1776.

(*b*) *Ratio Medendi Morbis circuli ſanguinei*, pag. 33. Vratislaviae 1773.

(*c*) *Praecepta Medico-practica*, Vol. II. pag. 15 & ſeq. Vindobon. 1777. Dit zeer nuttig Werk door den Keizerlyken Lyfmedicus ten dienſte der Chirurgyns-Majors, en der Chirurgyns ten platten Lande geſchreven, is door den kundigen Stads-Chirurgyn TEN HAAFF, te *Rotterdam*, in onze Taal overgezet. Zie ook zyn *Annus, Medicus*, I. pag. 26 & 75. Vindobon. 1760.

(*d*) *Nova Acta Phyſ.-Med.* Tom. V. obſ. XXII. pag. 76 & ſeq.

(*e*) *Diſſert. exhibens de Apoplexiae et praecordiorum vitiis origine analecta*, Gotting. 1767. in Opusc. Med. Vol. II. Differt. VIII. §. X. pag. 368 & ſeq. Norimb. 1779.

(*f*) *Handbuch der Mediciniſchen Praxis*, pag. 39, 40. 56, 57. 335. 486. Berlin 1781.

AURIVILLIUS (*h*) in *Sweeden.* J. T. DE MEZA (*h**) in *Denemarken.* MORGAGNI (*i*), GALEATIUS (*k*), VALCARENGHI (*l*) in *Italien.* J. GRAINGER (*m*), F. HOME (*n*), J. RAYMOND (*o*), BOUCHER (*p*), HULIN (*p**), DACHS

(*g*) *Handleiding tot de Ziektens der Kinderen*, 1. Druk, pag. 396. 408. 's Hage 1768.

(*h*) *Differt. de Febribus intermittent. malignis*, Upfal. 1765. in *Sylloge Opusc. practic. Balding*, Vol. I. pag, 23 & feq.

(*h**) *Compendium Medicum Practicum Fascicul. Primus de Febribus*, Cap. IV. pag. 19, 20. Hafniae 1779.

(*i*) *de Sedibus & caussis morbor.* Libr. IV. Epift. XLIX. No. 30, 31. pag. 264, 265. Libr. V. Epift. LXVIII. No. 2 en 3. pag. 441. Patavii. 1761.

(*k*) *Commentar. Bononiens.* Vol. V. Part. 2. p. 216 & feq.

(*l*) *Sauvages Nofolog. Methodica*, Tom. I. Claff. 2. pag. 354 & 355.

(*m*) *Hiftoria Febris anomalae Batavae annorum* 1746 - 1748. &c. pag. 99, 100. Edinburghi 1753.

(*n*) *Medical Facts and Experiments*, Sect. III. pag. 38 & feq. Lond. 1759. Deeze kwaadaartige *Febris Intermittens & Remittens Autumnalis*, dewelke in de nabuurfchap van 's *Hertogenbofch* in den Jaare 1748, onder de Engelfche Regimenten, die aldaar geinquartiert waren, regeerde, ftemde volkomen met onze kwaadaartige Herfstkoortfen overeen. Hy ondervond 't nut van den *Cortex Peruvianus*, maar eene bekommering van door 't toedienen van den *Cortex Peruvianus* de *Crifis*, waar aan hy veel toefchreef, te belemmeren, hield hem nu en dan te rug, denkende, dat 'er géen nieuw acces komen zoude; intusfchen kwam 't zelve, en rukte de Lyders fomtyds in weinige uuren weg; wanneer zy in die doodelyke aanvallen lagen, had hy geen hulp van eenige Middelen ondervonden, zynde dezelve na zyne gedagten de voorlopers des doods.

(*o*) *Differt. exhibens defcriptionem Febris intermittentis autumnalis quotannis Mittelburgi Duisburgi* 1767. in *Syllog. Differt. Balding*, Vol. I. pag. 38, 39.

(*p*) *Journal de Medecine*, Tom. LIV. pag. 466.

(*p**) *Verhandelingen van de Natuur- en Géneeskundige Correspondentie*, I. Deel 2. ftuk, pag. 41, 42.

C 3

DACHS (*p***), VAN DER STRAAL (*p****) in de *Nederlanden.* In *Asia.* RUSSEL (*q*) te *Aleppo*, OLIPHANT (*r*) te *Gombroon* in *Persien.* BADENOCH (*s*) op de Eylanden *Mohila* en *Johanna.* CLARCK (*t*) in de *Oost-Indien.* In *Africa*, ROBERTSON (*u*) te *Gambia* op de Kust van *Guinée.* BOONE (*v*) te *Senegal* en op deszelfs Rivier. In *America.* SANDIFORT (*w*) op 't Eyland *Barbados*, RUSH (*x*) te *Philadelphia*, ARCHIBALD (*y*) op het Eyland *Nevis*, CHALMERS (*z*) te *Charlestown*, LEWIS JOHNSON te *Savannah* (*z**), HUCK (*a*) in

(*p***) *L. c.* I. Deel 2. ſtuk, pag. 80.

(*p****) *L. c.* I. Deel 2. ſtuk, Pag. 239.

(*q*) *Beſchryving van de Stad Aleppo*, pag. 159. 229. te Leyden 1762.

(*r*) *Medic. Obſerv. and Inquiries*, Vol. I. Art. VIII. pag. 62 & ſeq. Zie ook IVES *Reyzen naar de Indien*, 2. Deel, pag. 372 & ſeq.

(*s*) *Medic. Obſerv. and Inquiries*, Vol. IV. Art. XII. pag. 165 & 166.

(*t*) *Obſervat. on the Diſeaſes in the Eaſt-Indies*, pag. 123. & ſeq.

(*u*) LIND *Proeve over de Ziektens der Europeërs in Heete Gewesten*, 1. Boek 2. hoofdſtuk, pag. 53 & ſeq.

(*v*) *Broklesby on Oeconom*, *and Medical Obſervat.* pag. 312 & ſeq. Lond. 1764.

(*w*) *Medical Obſerv. and Inquiries*, Vol. IV. Art. XXIV. pag. 315 & ſeq.

(*x*) *L. c.* Vol. V, Art. 11. pag. 33, 34.

(*y*) *Ibidem*, pag. 34.

(*z*) *An account of the Weather and Diſeaſes of South Carolina*, Vol. II. pag. 1 & ſeq. Lond. 1776.

(*z**) *Med. Obſerv. and Inquir.* Vol. V. Art. 11. P. 34, 35.

in *Noord-America*, en de *West-Indien*, en MAKITTRICK (*b*) op 't Eyland *Antigua.*

Eindelyk moet ik alhier nog byvoegen dien uitmuntenden Waarneemer, JAMES LIND, die in zyn voortreffelyk Werk (*c*), overtuigent beweezen heeft, dat deeze kwaadaartige Intermitteerende en Remitteerende Koorts in alle de vier Werelddeelen gevonden word, zynde het egte Voortbrengzel van Hitte en Vogtigheid, datze de Herfstkoorts is in alle heete Gewesten, en de Landziekte tusfchen deKeerkringen, waar by ik niet zonder aandoening voegen moet, dat zy in onze Republiek, zedert eenige Jaaren, *Epidemicé* in 't Najaar, waar van reeds in den beginne melding gemaakt hebbe, geregeert, en eene aanmerkelyke Sterfte veroorzaakt heeft.

Deeze

(*a*) PRINGLE *Obfervat. on the Difeases of the Army*, pag. 209 & 210.

(*b*) *Differt. de Febre Indiae Occidentalis maligna flava Edinburgi* 1766. *in Syllog. Differt. Balding*, Vol. I. pag. 149 & 150. Confer *Practical Remarks on West India Difeases*, pag. 86 & feq. Lond. 1776.

(*c*) *Effays on Diseas. incident to Europeans in hot climates*, Lond. 1768. Pasfim. Dit Werk is reedts door dien zelven Heer voor de derdemaal uytgegeven met byvoegfels, na welke laatfte Druk 't zelve op myn aanraden vertaald is, door de bekwaame hand van de Heer MARINUS VAN WERKHOVEN, aan wien ook door de geleerde Schryvers van de *Algemeene Vaderlandfche Letteroeffeningen*, III. Deel 1. ftuk, numero 14. pag. 588. by de Recenfie van 't zelve Werk de verdiende Lof gegeven is.

Deeze wydberoemde Man, een der eerfte Doctoren van *Europa*, heeft te gelyk door de naauwkeurigfte berigten, en door zyne veelvuldige uit een langduurige ondervinding daar bygevoegde Waarneemingen, getoont, dat de *Cortex Peruvianus* de *Sacra Anchora* in die Ziekte is, en alleen door dezelve overwonnen word.

Ik zoude van dien Menfchenvriend, die voor zyne beweezene weldaden niet altoos met die fchuldige dankbaarheid van zyne Landgenoten is beloont geworden, maar die zelfs heeft moeten zien, dat zyne uitmuntende uitvinding om 't Zeewater door distilleering zonder eenig byvoegzel tot Zoet water te maaken, die hy reeds in den Jaare 1761. te *Portsmouth* aan de Heeren HUGHES, *Refident en Commisfaris der Vloot* in die Zeehaven, en ROBERTSON, eertyds *Opziender der Academie*, en in de maand Mey van den Jaare 1762. aan de Koninglyke Societeit te *Londen* had medegedeelt, in den Jaare 1771, en dus 10 Jaaren daar na, door Mr. IRVING, aan wien hy zyne vroegere Proeven deswegens getoont had, met eene kleine, hoewel geene verbeterde verandering, is overgenomen, die eene ruime belooning van 5000 pond Sterling van 't Engelfche Parlement in den Jaare 1772, even als of hy 'er de Uitvinder van waare, zig heeft weeten te bezorgen

gen (*d*), nog veel tot zyn lof kunnen zeggen, maar 't is hier de plaats niet om daar in uit te weiden, anderen hebben het reeds voor my gedaan; en ik twyffele geenzins, of de dankbaare Nakomelingſchap zal aan de verdienſten van dien grooten Man regt doen. Maar dit in 't voorbygaan.

De tiende en laatſte Aanmerking is deeze: dat, daar de *Cortex Peruvianus* zulke uitmuntende dienſten in de behandeling van die kwaadaartige Najaarskoortſen, volgens de zoo even aangehaalde naauwkeurige Waarneemingen van de beroemdſte Schryvers in alle de deelen der Wereld genomen, verrigt, men met reden zeer verlangende is te ontdekken, op welke wyze de *Cortex Peruvianus* in die Ziektens werkt; en hoe 't veroorzaakt word, dat 't geweld van die gevaarlyke Ziekte zoo gelukkig door dezelve beteugelt word. Men vergenoegt zig niet te weeten, dat de *Cortex Peruvianus* zeer ſterke *Vires antifebriles*, *antiperiodicae*, *anti-ſpas-*

(*d*) Lind *Eſſay on the moſt effectual means of preſerving the Health of Seamen in the Royal Navy, and a Diſſertation on Fevers and Infection a New Edition much enlarged. and improvid.* Lond. 1774. Sect. XIII, XIV. a pag. 88 ad 130. Welk Werk na eene vroegere uytgaaf gedeeltelyk is vertaald door den beroemden Doctor de Wind. en met Aantekeningen verrykt. Deze geheel vernieuwde laatſte Uytgaaf, zoude wederom verdienen vertaald, en de Aantekeningen van Dr. de Wind, die groote nuttigheid hebben, 'er kunnen worden bygevoegt.

spasmodicae, *antisepticae*, *roborantes*, en meer andere bezit (*e*), maar men wenschte gaarne ontdekt te zien, hoe en op welke deelen dit middel zyne byzondere uitwerking doet, en in welke deelen van den *Cortex Peruvianus* die kragten gelegen zyn. Dit verlangen behoort nogtans zeer gematigt te worden, wanneer men nagaat, dat de Geleerde 't ten opzigte van den oorsprong dezer kwaadaartige Najaarskoortsen, en van die deelen, die voornamentlyk worden aangedaan, 't nog niet eens zyn, hoewel sommige (*f*) met zeer veel waarschynlykheid hebben voorgedragen, dat de schadelyke uitwaassemingen van eenen moerassigen grond, door de Zomerhitte in beweging gebragt, en door de lucht verspreid, werkende op 't *Systema nervorum*, of liever op de *Vis actuosa*, *sive Vitalis* (*g*), die in alle de deelen van den mensch gevon-

(*e*) Deze opgenoemde, nevens meer andere kragten van den *Cortex Peruvianus*, worden zeer naauwkeurig onderscheiden van Doctor J. COOKE in zyne *Inaugurale Dissertat. de Viribus Corticis Peruviani, ejusque usu in morbis non Febrilibus*, Lugd. Bat. 1781.

(*f*) CULLEN *Primae Lineae prax. Medicinal.* p. 37. §. LXXXII. en op andere plaatsen.

(*g*) Zie myn *Specimen Physiolog. Medic. Inaugurale de Respiratione*, pag. 27, 41, 42, 43. Lugd. Bat. 1758. Die begerig is te weeten, hoe de groote B. S. ALBINUS zig in zyne Lessen gewoon was omtrent die *Vis actuosa* te verklaaren, leeze die twee fraaije *Dissertatien* van Doctor GASSER, *de Viribus Naturae Humanae Actuosis*, Lugd. Bat. 1763. en van Doctor GERRESHEIM *de Sanitate cuivis homini propria*, L. Bat. 1764.

gevonden word, die kwaadaartige Herfstkoortſen veroorzaaken, hoewel zy andere oorzaaken niet geheel uitſluiten (*h*). Dit ſchynt ten minſten zeker te zyn, dat de *Vis Vitalis* in die Koortſen ondermynt, en ſomtyds zeer ſchielyk uitgebluſcht word. Niet oneigen was derhalven de vergelyking, die deswegens door een Heelmeester te *Catchou*, op de Kust van *Guinée*, in een Brief aan Dr. LIND gemaakt wierd.

Ik geloof, ſchreef die oplettende Heelmeester, *dat'er op den gantſchen Aardbodem bezwaarlyk een ongezonder Land te vinden zoude zyn, dan dit, geduurende aen regentyd, en het denkbeeld, welk ik toen maakte van onze blanke Lieden onder het inademen van zulk eene ſchadelyke lucht, was, dat ik hen vergeleek by eene menigte Rivier-Viſch, die in een ſtilſtaand water geworpen wordt, het water bedervende, verliest de Viſch zyne natuurlyke levendigheid, zy kwynen, zy teeren uyt, en veele ſterven* (*i*).

Hoewel

(*h*) CULLEN *Lib. cit.* pag. 41, 42, 43. a §. LXXXVIII. ad §. XCIII.

(*i*) LIND *Proeve over de Ziektens der Europeërs in Heete Gewesten*, pag. 65-68. Amſterd. 1781. Dit Relaas ten opzigte van die ongezonde Kust, verdient in zyn geheel gelezen te worden.

Hoewel deeze oorzaaken van die kwaadaartige Najaarskoortſen niet onaanneemelyk voorkomen, jaa zelfs een groote trap van waarſchynlykheid bezitten, zal 't nogtans veiligst zyn, geen oordeel deswegens te vellen, daar de groote BERNARD SIEGFRIED ALBINUS, een Man boven allen lof (*k*), myn zeer geëerde Leermeester, zoo edelmoedig betuigt heeft

(*k*) De waare Afbeelding van dien grooten Man, wien 't niet heeft mogen gebeuren, de Inwyding van het Derde Eeuwfeest van Leydens Hooge School te beleeven, is door zynen waardigen Amptgenoot, den Hoogleeraar GAUBIUS, opgegeven, in zyne plechtige Redenvoering, die voor een Meesterſtuk van Welſprekenheid gehouden wordt: *In Auſpicium ſeculi tertii Academiae Batavae; quae Leidae eſt: De Admirandis Divinae Providentiæ documentis in condenda tuenda, & amplificanda Academia Lugduno-Batava*, *Leidae* 1775. Aldaar leest men pag. 56, 57. deze keurige tekening van dien onvergelykelyken Man:

Ex multis unum modo ſi vel nominavero, virum in ſua disciplina incomparabilem, ingenio, doctrina, ſplendore, meritis, BOERHAVIO *geminum, Medicoque in ordine contubernalem, non alios in fidem testes deſiderabitis.*

Patiantur Manes Tuae, Dive ALBINE! *Te ut excitem, Anatomicorum Principem, cui parem nulla dedit ætas, nulla ſchola oſtentaverit, nulla dabit ſuperiorem: Phyſiologum ſapientiſſimum, rarum caſtiſſimi ratiocinii, & acutiſſimi Judicii exemplum.*

Admirabili Genio, veri, certi, pulcri, ſimplicis, quod Natura habet, unice ſtudioſo, quantum utraque debeat Doctrina, discipuli per omnes terras ſparſi, & immortalia ejus opera manifeſtant.

Ore, Scriptis, tabulis ALBINI *ipſam Naturam cum hominibus loquutam eſſe, peritiſſimorum in Arte Magiſtrorum una vox eſt, omni praeconio major.*

Hier mede verdiend vergeleken te worden, 't geen door mynen ouden, en hoogstgeagten Vriend, den door zyne uitmuntende verdienſten alom vermaarden Leidſchen Hoogleeraar, en Vorſtelyken Archiater, GUALTHERUS VAN DOEVEREN

heeft (*l*). „ *Ita natura nos pronos esse in*
„ *errores, ut eos nequidem in rebus, quae ma-*
„ *nifestae nobis videntur, interdum effugia-*
„ *mus*" (*m*).

Moet

KEN ' in zyne voortreffelyke Redenvoering *de Recentiorum Inventis Medicinam Hodiernam Veteri praestantiorem Reddentibus*, Leidae 1771. tot lof van dien grooten Man, pag. 15. 20-22. op eene zo welsprekende wyze gezegd is.

(*l*) *Annotat. Academ.* Libr. I. cap. xv. pag. 61.

(*m*) Hoe voorzigtig men zyn moet in 't beoordeelen van zaaken, die meer dan waarschynlyk zyn, blykt, uyt het geen Doctor WILLIAM ALEXANDER heeft aangetekent in zyn *Experiment. Inquiry*, Chap. VII. pag. 62 & seq. Lond. 1771. Die Heer getuigt van alle de Moeraffen, en Poelen, die 'er in den omtrek van *Edenburgh* zyn, en die een zeer geweldigen stank in den Zomer van zig geeven, dat hy met 't water uit dezelve, of met de uitwaassemingen van het zelve water proeven neemende, en te gelyk met zuiver en fris water, en met deszelfs dampen, ondervonden heeft, dat vleesch veel langer goed bleef aan dat Moerassig water, en deszelfs uitwaassemingen blootgesteld, dan aan het zuivere water en deszelfs dampen: Dezelve proeven zyn, naderhand te *Londen* zynde, door hem met het moerassig water op die plaets met dezelve uitkomst herhaald; uit alle deze Proeven besluit hy, dat, nadien het moerassig water, en deszelfs uitwaassemingen eene Antiseptische kragt hebben, de dampen der moerassen de aanleidende oorzaak niet kunnen zyn van die kwaadaartige Koortsen, die hy Intermitteerende Rotkoortsen noemt, en geeft te kennen, daar door overgehaald te zyn om te twyffelen aan derzelver ongezondheid in eenigen opzigte; maar indien die Heer begrepen had, dat die uytwaassemingen der Moerassen 't levensbeginzel direct aantastende, niet behoeven te gelyk *vi septica*, dewelke zy volgens zyne Proeven, die ook niet verder moeten uitgestrekt worden, dan tot die stilstaande moerassige wateren, die hy onderzogt heeft, niet bezitten, te werken, zoude hy zoo gunstig omtrent die uytwaassemingen niet gedagt hebben: op

dat

Moet men ten opzigte van 't bepaalen der oorzaaken van die Koortſen zoo omzigtig zyn, hoe veel te meer ten opzigte van de wyze, op welke den *Cortex Peruvianus* werkt, en op welke

dat hy evenwel zyne gedagten eene meerdere waarſchynlykheid zou byzetten, voegt hy 'er by, dàt, wanneer eene campeerende Armée gezond is, men niet let, of 'er ook Moerasſen in den omtrek zyn, maar ontſtaat 'er eene Epidemieke Ziekte, terſtond hebben de Moerasſen, indien dezelve in de nabyheid zyn, de ſchuld; daarenboven getuigt hy, dat verſcheide Militairen hem verzekert hebben, dat zy zig herinnerden, dikwils digt by Moerasſen gecampeert geweest te zyn, zonder eenige Epidemieke Ziekte ondervonden te hebben, daar zy integendeel door Epidemieke Ziektens zyn aangetast geweest, niettegenſtaande 'er geen Moerasſen in den omtrek waren. Dit getuigenis nogtans op het berigt van Militairen ſteunende, kan in geenen deele opwegen tegen het getuigenis van Doctor HOME, *Profeſſor in de Pharmacie te Edenburgh*, die aan Doctor LETTSOM verhaald heeft, dat de Moerasſige uitwaasſemingen zulk eenen invloed op 't Leger in *Duitschland* geduurende den laatſten Oorlog hadden, dat hy uit het toeneemen of verminderen der Koortſen onder de Soldaten bepaalen kon, of hy digt by een Moeras, dan of hy 'er ver af was; en dat komt overeen, voegt 'er LETTSOM by, met de ondervinding van PRINGLE, LIND, TISSOT, en die van veele onzer nieuwſte Schryvers, *Medical Memoirs*, pag. 5. (*d*). Ook is door Doctor PRICE *Philoſoph. Transact.* Vol. LXIV. for the Year 1774. pag. 96 & ſeq. getoont uit de Sterflyſten van 't Landſchap *Vaud*, grootendeels toekomende aan het Canton *Bern* in *Zwitſerland*, dat Steeden, en Landſchappen, die digt by Moerasſen in de laagte leggen, aan meerdere Sterfte onderhevig zyn, dan die op Heuvels en Bergen daaromtrent woonen: Daarenboven is door den door zyne nieuwe ontdekkingen vermaarden PRIESTLY *Philoſoph. Transact.* Vol. LXIV. for the Year 1774. pag. 90 & ſeq. met zyne gewoone beſcheidenheid tegen Dr. ALEXANDER beweert, dat, hoezeer die moerasſige waters, en derzelver uitwaasſemingen, niet geſchikt zyn om rotting aan dierlyke zelfſtandigheden te veroorzaaken, uit genomene Proeven nogtans overtuigent gebleken was, dat uitwaasſemingen van ſtinkende

welke deelen zy haare voornaamſte uitwerking doet, en in welke der beginzels van den *Cortex Peruvianus* haare grootſte kragten gelegen zyn. De oordeelkundige YOUNG (*n*) heeft zeer klaar bewezen, dat de eenige en zekerſte weg ter ont-

kende Poelen, en Moerasſén ten uiterſte ſchadelyk voor de gezondheid zyn, als zynde de lucht met die dampen vervuld, zeer nadeelig voor de ademhaling. Intusſchen willen wy gaarne toeſtemmen, dat die Militaire, die aan Doctor ALEXANDER dit bérigt gegeven hebben, dikwils Epidemieke Ziektens in 't Leger gezien hebben, hoewel 'er geene Moerasſen by of omtrent waren, daar de Epidemieke Ziektens in de Armée dikwerf zyn *Febres continuae putridae malignae*, en *dyſenteriae*, die haaren oorſprong van de *Effluvia humana*, gelyk de Heer CULLEN *Primae Lineae prax Medicin.* pag. 39, 40. zig zeer oordeelkundig uitdrukt, hebben, daar, volgens die zelve Schryver, pag. 37. 41. de *Febres intermittentes & remittentes* voornamentlyk aan de *Effluvia paludoſa*, waar van boven reedts melding gemaakt is, moeten worden toegeſchreven. Hoe zeer het uit 't reedts gezegde blykt, dat Doctor ALEXANDER uit zyne Proeven met het moerasſig water verkeerde gevolgen getrokken heeft, moet ik evenwel erkennen, dat ik nooit verwagt had, het geen die Proeven my van de *Vires antiſepticae* van dat moerasſig water geleerd hebben, hoe zeer Doctor PRIESTLY daar eenige reden van getragt heeft te geeven, waar uit dan, als een wettig gevolg, kan worden afgeleid, dat men in het bepaalen van de oorzaaken der Ziektens met de grootſte omzigtigheid moet te werk gaan, nadien men dagelyks ondervind, dat men in zaaken, die men meende zeker te weeten, gedwaalt heeft, en daarom moet ik met den grooten ALBINUS *Annot. Academ.* Libr. III. cap. XVI. pag. 89. betuigen: „ *Didici multa* ‘ *dediscenda fuere non pauca, discere cupio, nihil faciens majoris, quam veritatem aſſequi potuiſſe; &, ſi fieri id non potuerit, ſaltem ſecutum eſſe, paupertatis in explicando patiens.*”

(*n*) *Treatiſe on Opium*, pag. 4 & ſeq. Lond. 1753. Dit nuttig Werkje verdiende om deszelfs gewigtigen Inhoud vertaald te worden.

ontdekking van de kragten der Geneesmiddelen, hoewel nog aan veele zwarigheden onderhevig, uit de ondervinding moet nagefpeurt worden, het geen de welfpreekende Romeinfche Wysgeer CICERO (o) reedts geweten heeft: „ *Mirari licet*, zegt hy, *quae fint animad-* „ *verfa a Medicis herbarum genera, quae ra-* „ *dicum ad morfus beftiarum, ad oculorum mor-* „ *bos, ad vulnera, quorum vim atque natu-* „ *ram ratio nunquam explicavit, utilitate &* „ *ars eft & inventor probatus.*"

Verfcheidene uitmuntende kragten, waarvan melding gemaakt hebbe, zyn reedts door de ondervinding aan den *Cortex Peruvianus* toegekent, 't zal derhalven voor my voldoende behooren te zyn, deszelfs voortreffelyke uytwerkingen in deeze kwaadaartige Najaarskoortfen nagefpeurd, en met beflisfende Proeven door een zoo groot aantal naauwkeurige Waarnemers genomen, bewezen te hebben, zonder in derzelver verborgene oorzaaken te willen indringen, gelyk die zelve Wysgeer reedts zeer verftandig aanmerkte (*p*), zeggende: „ *Rerum eventa magis arbitror, quam Cauffas* „ *quaeri oportere.*" En op eene andere plaats zig

(*o*) *De Divinat.* Libr, I. pag. 173. *Philofoph.* Tom. II. Amftelaed. apud Blaau 1652.

(*p*) *De Divinat.* Libr. I. pag. 172.

zig ſterker uytlatende tegen die geene, die de zaaken zelfs, die door eene langduurige ondervinding buiten allen tegenſpraak zyn, wanneer zy derzelver oorzaaken niet kunnen ontdekken, door lasteren zouden willen verdagt maaken (q): *Quae eſt igitur iſta calliditas res vetuſtate robuſtas calumniando velle pervertere? non reperio cauſſam. Latet fortaſſe obſcuritate involuta Naturae. Non enim Deus iſta ſcire, ſed his tantummodo uti voluit.* Ik eindige deeze Aanmerking met de woorden van die zelve Wysgeer (r): *Hoc ſum contentus, quod etiamſi quomodo quidque fiat, ignorem, quid fiat, intelligo* (s).

Deeze

(q) *De Divinat*. Libr. I. pag. 183.

(r) *Ibid.* Libr. I. pag. 174.

(s) Hoe zeer ik niet voor myne rekening zoude willen neemen, 't geen die twee geleerde, en ſchrandere Doctoren SAMUEL MUSGRAVE, in zyne *Inaugurale Diſſertatie Apologia pro Medicina Empirica*, Lugd. Bat. 1763, en JAMES SIMS in zyne *Redevoering on the Best-Method of prosecuting Medical Enquiries*, Lond. 1774., tegen die Syſtematiſche Schryvers, die haare Werken met eene fraaije *Theorie* vercieren, en zaaken trachten uit te leggen, die verborgen zyn, hebben aangevoert, en gaarne erkennen, dat zy de *Theoretici* in een zeer ongunſtig dagligt geſteld hebben, de gebreken van zommige te algemeen uitſtrekkende, even als of alle de *Theoretici* van de ondervinding in't geneezen der Ziektens geen behoorlyk gebruik maakten, maar, gelyk Doctor SIMS pag. 79. zig uitdrukt, dezelve ieder na zyn byzonder Syſtema plooiden, moet ik nogtans toeſtaan, dat 'er verſcheidene gegronde, en gewigtige aanmerkingen in die Verhandelingen voorkomen, niet alleen tegen vroegere, maar ook tegen zommige hedendaagſche

Deeze zyn de voornaamſte Aanmerkingen; betreffende die kwaadaartige Najaarskoortſen, dewelke tot beter verſtand van 't voorheen gemelde nodig oordeelde.

Zy

ſche *Theoretici*, die zoo veele vernuftige, en kunſtig uitgedagte *Hypotheses* in hunne Prakticaale Schriften inmengen, en dezelve voor bewezene zaaken opgeeven, waar tegen onder andere, ten opzigte van de *Phyſiologie*, B. S. ALBINUS, en F. B. ALBINUS, en ten opzigte van de *Pathologie*, H. D. GAUBIUS, Mannen, die te noemen alleen genoeg is, zig zoo ſterk verzet, en waar over zy zig zoo opentlyk beklaagt hebben. B. S. ALBINUS *Academ. Annotat.* Lib. I. cap. XII. pag. 48. drukt zig aldus uit: *Equidem doleo ſaepe numero, quum commenta egregie convellantur, afferri nova, quae convellantur, quae deleat dies, Liberatur ab iis res Phyſiologica: liberata denuo gravatur.* Mirum & indignum, *inquit* PLINIUS *Natural. Hiſtor.* Lib. XXIX. cap. 1. nullam artium *Medicina* inconſtantiorem fuiſſe & etiamnum ſaepius mutari, cum ſit fructuoſior nulla. *Mutata inde quotidie, ingeniorumque flatu impelli ſe pasſi ſunt homines, patienturque. Videatur autem grave, continere nos ab eo, quo exerceamus ingenium alliceamusque animas & negotiémur, fuerit licet non niſi in praeſens.* F. B. ALBINUS in zyne *Praefat.* voor het voortreffelyk Werk *de Natura Hominis Libellus*, na dat hy aangetoont had, op welk eene wyze men zyne naſpeuringen in de *Phyſiologie* moest inrigten, en hoe men in de verborgenheden derzelve uit hoogmoed niet moest willen indringen, laat 'er deeze aanmerkingen op volgen: *Certe ſi illud vitaſſent eruditi ſcrupuloſius, tot medicam haud opprimerent ſcientiam compoſiturae, neque, pro mentis acutie diverſa compilatae, mox cum auctoribus illae perirent, novisque cederent. Durum quidem plerisque videtur, & forſan ignominioſum, ſaepius ignorantiam fateri, ſufficit autem prudentioribus, ſi, quid fiat, intelligant, etiamſi, quomodo quidque fiat, ignorent. Atque paucas veritates lubricis opinionibus, quamvis ſpecioſis, longe praeferunt. Hypotheses praeterea ad inveniendum verum ſternere viam, aegre conſentiunt: dum a recto potius abducere, & offundere tenebras, fidentius ſuspicantur. Quin in ſinu rident, vicesque eorum dolent, qui, cum philoſopho hominem in mente pingunt.* H. D. GAUBIUS, die grootſte *Pathologus* dezer Eeuw, gaat ook in zyne *Praefat.* voor den tweeden Druk van zyne uitmuntende *Inſtitutiones Pathologiae*

Zy hebben haaren oorſprong uyt een zeer groot getal Waarneemingen, zoo door my zelven in deeze Stad, en in de omleggende Plaatſen gedaan, als my medegedeelt door alle de Chirurgyns, over wier oplettenheid in deeze kwaad-

logiae Medicinalis met nadruk tegen 't invoeren van zoo veele onzekere, en bedriegelyke Leerſtellingen in de *Pathologie*, en redeneert daar over op volgende wyze: *Scilicet pulcrum eſt rerum quarumvis reddere rationem poſſe, nodos difficiles ingenii acumine ſolvere, locis obſcuris, ubi prudentia, errorem aut praecipitium metuens, timido pede incedit, gradumve ſiſtit, ſolem quaſi manibus geſtare: pulcrius etiam, quae ſensuum aciem cautaeque rationis ſolertiam fugiunt, naturae arcana conjecturis & quadam veluti divinatione explicare, ut qui per ſomnium detegat, quod vigilanti incomprehenſibila ſit: pulcerrimum denique, Syſtema concinnare, atque apponere totum teres, rotundum omnibusque numeris abſolutum, in quo tirones nihil non exaequatum inveniant. Laudarem & ego, ſi morbi opinionum commentis cederent, ſi quo loquacior Medicus, eo perfectior eſſet, ſi ad hypotheſin ſe ſe natura ficti fingique ſineret: Saltem ferenda putarem ſi ſola Medicum contemplatio faceret, neque cum Praxi Theoria aliquid haberet commune ſuisve erroribus ſibi Servatis, morborum curationes non contaminaret. Verum nimis profecto manifeſtum eſt quamplurima, nec parvi momenti, mala ex hoc fonte in artium praeſtantiſſimam, invehi. Quodſi triſtiſſimas mecum reputo, quae ex incauto pertinacique hypotheſium atque falsarum dogmatum uſu in facienda Medicina, profluunt, conſecutiones, tot ſanitates perverso regimine peſſumdatas, tot morbos incongrua medicatione in longum protractos, tot illatas mortes; non ſine animi dolore quandoque dubius haereo, plus ne emolumenti, an noxae, humano generi medendi ſcientia afferat.* 't Geen GAUBIUS van den nadeeligen invloed, dewelke die *Hypotheses*, of liever *Commenta* in de *Pathologie* tot de Praktyk overgebragt, over de geneezing der Ziektens verſpreiden, gezegd heeft, word door Doctor SIMS zeer klaar bewezen, en indien opzichte ſtemme volkomen toe 't nadrukkelyk zeggen van dezelve Doctor, pag. 80. *We have for upwards of two thousand years been throwing away the time and pains of the Medical World to find out the hidden cause of a fever, yet that empiric, who firſt taught us the uſe of the bark, did more real ſervice to mankind, than ten thousand ingenious men with all their Theories.*

 Die

kwaadaartige Herfstkoortſen in 't algemeen genomen, reden hebbe voldaan te zyn, van de hierboven genoemde Dorpen, dewelke my eenpaarig betuigt hebben, dat zy de Lyders door die kwaadaartige Herfstkoortſen aangetast, op de hun door my aangeprezen wyze met eene zeer gelukkige uitſlag behandelt hebben.

Hier zoude ik kunnen eindigen, was my niet, terwyl ik deeze Aanmerkingen ſchryve, onder eenige andere uit *Duitſchland* ontfangene Boeken, ter hand gekomen een Werkje (*t*) van den *Phyſicus* van het Graafſchap *Teklenburg* in *Westphalen*, thans *Profesſor te Lingen*, L. L. FINKE, 't welk de goedkeuring van drie beroemde Mannen, BALDINGER, LEIDENFROST, en METZGER heeft weggedragen. Intusſchen vinde in het zelve eene beſchuldiging tegen de Hollandſche Doctoren, die gewoon zyn tydig, en zonder veele voorafgaande zuiveringen, den *Cortex Peruvianus* in die kwaad-

Die begerig is te weeten, wat 'er in een waar Geneesheer vereiſcht wordt, leeze die doorwrochte, en overdeftige Redenvoering van den wydberoemden Leidſchen Hoogleeraar, J. D. HAHN, *de Medico Speculatore*, Lugd. Bat. 1775. Indien de Geneesheeren de regels, door dien welſprekenden en oordeelkundigen Redenaar opgegeven, naauwkeurig in 't oog houden, en zig dezelve trachtén eigen te maaken, is'er geen de minſte reden om te vreezen, dat van iemand van hen zal gezegd worden:

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

(*t*) *De Morbis bilioſis Anomalis Monaſterii*, Westphal. 1780.

kwaadaartige Najaarskoortſen toetedienen. Ik zal dezelve in zyn geheel, en in die Taal, waar in dezelve geſchreven is, mededeelen, op dat niet ſchyne 'er iets toe of afgedaan te hebben: „ *Ex Medicis Belgii Foederati innotuerunt mihi plures, qui Febrem hanc bilioſam, morbum malignum nuncupantes, Chinam ſtatim in principio morbi poſt aſſumtum unum alterumve laxans in haud parva quantitate, viſceribus adhuc dum materia cruda inquinatis, propinare audent. Quo bono vel malo eventu autem id faciant, mali moris inde relicti morbi ſatis ſuperque comprobant, doletque adhucdum quotidie tam perverſae medelae victima reddita ingens copia noſtrorum Incolarum ex Hollandia praeterito autumno redeuntium*" (*u*); „ *qui poſteriores praematurum Corticis Chinae uſum ad unum omnes accuſabant*" (*v*).

Geheel afkeerig zynde, my met iemand in verſchil in te laaten, zoude ik aan anderen de verdediging van onze Hollandſche Geneesheeren overgelaten hebben, indien niet met reden bedugt geweest was, dat zoortgelyke redeneringen door een niet ongeagt Man by onkundige eenig geloof zouden verdient hebben, en dus de hier voren opgegevene Aanmerkingen, met

(*u*) *De Morbis bilioſ. Anomal.* pag. 68, 69.
(*v*) *L. c.* pag. 38.

met het getuigenis van zoo veele uitmuntende Mannen, uit alle de deelen der Wereld gestaaft, in twyffel zouden kunnen getrokken worden; om deeze reden heb ik my verpligt geoordeelt myne eer, en die van zoo veele beroemde Mannen in ons Vaderland, als met my in het behandelen van die kwaadaartige Najaarskoortsen den zelven weg hebben ingeslagen, te handhaven tegen eene beschuldiging, die niet alleen ongegrond is, maar die, indien de Heer FINKE op het caracter van zyne *Westphalingers*, 't welk hy zoo naaukeurig opgeeft, gelet had, nooit uit de pen van een zoo ervaren Man zoude zyn gevloeid.

Vooreerst merk ik aan, dat de Beschryving, die de Heer FINKE van zyne *Febres biliosae anomalae* geeft, niet overeenstemt met die Koortsen, die alhier in 't Najaar regeeren, gelyk hy nogtans schynt te veronderstellen. De *Febres biliosae anomalae*, die hy beschryft, waren *Febres uno impetu perseverantes* (*w*), *& ab omni remissione destitutae* (*x*), daar de alhier regeerende Najaarskoortsen behoorden tot de *Febres Intermittentes & Remittentes*. Daarenboven waaren zyne *Febres biliosae anomalae* niet bepaald tot 't Najaar, maar regeerden zoo wel

(*w*) *L. c.* pag. 23.
(*x*) *L. c.* pag. 24.

wel in den Winter, in het Voorjaar, en in den Zomer, dan in het Najaar, jaa wierden wel eens in 't Najaar niet gezien, komende in den daar aan volgenden Winter wederom te voorſchyn. Onze *Febres Intermittentes & Remittentes malignae* bepaalen zig alleen tot het Najaar. De door hem beſchrevene Koortſen wierden aan de Gal toegekent, en daarom *Febres bilioſae* genaamt (*y*). Ten opzigte van onze kwaadaartige Najaarskoortſen zyn 'er groote Mannen, waar onder uitmunt de vermaarde *Edenburgſche Profesſor* CULLEN, die dezelve niet aan de Gal, waar van reden gegeven (*z*) word, maar aan de moerasſige uitwaasſemingen, gelyk reedts een en andermaal te vooren gezegt is, door de Zomerhitte in beweging gebragt, en door de lucht verſpreid, ſluitende nogtans andere oorzaaken niet uit, toeſchryven. Laaten wy den Hoogleeraar zelve hooren ſpreeken: *Miasma hoc febrium frequentisſima cauſſa ſurgit ex humidis & paludoſis terrae locis calore agitatis. Obſervationes ſane innumerabiles in plurimis & diſtantibus terrae regionibus factae non ſinunt nos dubitare amplius, quin hoc effluvium non modo Febres producere valeat, ſed omnino frequentisſima intermittentium omnis generis cauſſa ſit. Similitudo clima-*

(y) L. c. pag. 5.
(z) *Primae Lineae praxeos Medicin.* pag. 23. §. LI.

climatis, anni tempeſtatum, ac ſoli, ſub quibus Intermittentes Febres graſſantur, & paritas morborum variis in regionibus naſci ſolitorum conſentiunt ad probandum exiſtere unam, & communem horum morborum cauſſam, & hanc eſſe paludoſum miasma. Hujus vero natura & indoles, item discrimina, ſi dentur, nos adhuc latent (*a*). Uit het gezegde blykt ten duidelykſte, dat de *Febres bilioſae anomalae* van de Heer FINKE van onze Najaarskoortſen geheel en al verſchillen, en dat het niet gelukken met 't vroegtydig gebruik van den *Cortex Peruvianus* in de behandeling van die *Febres bilioſae anomalae* geen het minſte bewys uitlevert, waaruit zoude kunnen worden opgemaakt de ſchadelykheid van 't vroegtydig gebruik van den *Cortex Peruvianus* in onze kwaadaartige Najaarskoortſen; in tegendeel volgt daar van zelve uit, dat de verſchillende aart van beide die Ziektens eene verſchillende behandeling ſchynt te vereisſchen. Dit vooraf gezegt hebbende, zullen wy die ſterke uitdrukking: *doletque adhucdum quotidie tam perverſae medelae victima reddita ingens copia noſtrorum incolarum ex Hollandia praeterito autumno redeuntium: Qui poſteriores praematurum Corticis Chinae uſum ad unum omnes accuſabant*, nader overweegen.

Eer

(*a*) *L. c.* pag. 37. §. LXXVII.

Eer ik tot de zaak zelve overgaa, zal het nodig zyn het egt caracter van die menſchen, die de Hollandſche Doctoren by den Heer FINKE hebben aangeklaagt, als waren zy door den *Cortex Peruvianus* bedorven, op te geeven, zoo als 't zelve zeer natuurlyk door dien Heer zelve getekent is; waar uit dan ten klaarſte, en op eene overtuigende wyze zal gezien worden, dat die menſchen geen geſchikte Voorwerpen zyn, om in een zaak van dien aart geloof te verdienen, 't geen hun nogtans door dien Heer gegeven is, en zulke ongunſtige uitdrukkingen ten onzen opzigte veroorzaakt heeft. Zie daar hun waar caracter, voor zoo ver het ter opheldering noodzakelyk is (*b*): *Magna hominum multitudo quotannis Hollandiam petit, unde feſſa labore, cui ſubeundo par eſt, aurum reportat, morbosque. Est ſane inde feſſum genus hominum, corpore robuſtum, animo ſincerum, nec multum ſeculi vitus contaminatum, vel a priſca ſimplicitate dejectum! Paucis contenti ſine apparatu atque blandimentis diu poſt tempora* TACITI *expellunt famem, atque vivunt pane nigro, lacte, placentis, carne ſuilla, vel bovina, fumo indurata, braſſica oleracea, raro capitata, rapa, radice dauci, fabis, piſis, phaſeolis, inprimis autem ſolanis tuberoſis. Aegrotantium atque parturientium cibus eſt multo cum*

(*b*) *L. c.* pag. 11, 12, 13.

cum pane nigro decocta cerevisia, quam etiam, repugnante, saepe natura decumbentibus in larga quantitate ingurgitant, rem conclamatam esse, putantes, si vel unicum diem sine cibo viverent. In morbis levioribus fere nunquam, in vehementioribus malis autem raro medicum accersunt, at nunquam ante id tempus, de quo dicit CELSUS: In malis magnis non alia spes est, quam ut impetum morbi trahendo aliquis effugiat, porrigaturque in id tempus, quod curationi locum praestat. *Longe autem magis damnendus est abusus Spirituosorum, praesertim in febribus, quibus nunquam non tunc temporis utuntur. — — — Alterum aeque damnendum Vitium est, quod ferme sibi religioni ducant Venae sectionem in Febribus cujuscunque indolis non instituisse. Morborum principia purgantibus aloëticis propellere festinant, vel magis turbant, declinante autem morbo, plane quiescunt. — — — Omnibus autem his id commune est mulierculae atque aniculae majorem in Medicina fidem habere, quam Medico.* Ik twyffele geenfins, of de Heer FINKE, wanneer hy zyne gegevene Befchryving van die Lieden herleest, en dezelve vergelykt met de beftieringen, dewelke in die kwaadaartige Najaerskoortfen, ter volkomene herftelling noodig zyn, en dewelke wy hier boven hebben opgegeven, zal gereedelyk toeftemmen, dat hy te voorbaarig is geweest aan zulke lieden geloof te flaan, en op hun gezag een

een zoo geſtreng oordeel over de Hollandſche Doctoren te vellen. Intusſchen wil ik gaarne toeſtaan, jaa ben van 't zelve ten volle overreed, dat een zeer groot getal van die beklaagenswaardige Menſchen in den Herfst na *Westphalen* te rug trekken met een zwak en ongezond lichaam, wordende dikwils de ſlagtoffers van die ongezonde luchtſtreeken, waar in zy onder ons verkeeren.

Dewyl ik zedert veele Jaaren ook in de Droogmakeryen in onze Nabuurſchap, alwaar zig een groot aantal derzelver bevind, de Praktyk oeffene, heb ik gelegenheid gehad de omſtandigheden, waarin die ongelukkige menſchen zig bevinden, niet zonder aandoeninge van naby te beſchouwen, en zal dus in ſtaat zyn voldoende reden aan den Heer FINKE te geeven, waar door zyne Landslieden in een zoo ſlegten ſtaat van gezondheid t'huiswaarts keeren.

Die Menſchen, wier Tafereel wy uit den Heer FINKE hebben opgetekent, worden tot den zwaarſten arbeid, wanneer zy in 't Voorjaar in *Holland* overkomen, geſchikt. Ten platten Lande worden zy overal door de Landlieden in 't werk geſteld, en in de Droogmakeryen moeten zy van den vroegen morgen tot den laaten avond het zwaarſte werk onder alle die ſchadelyke uitwaasſemingen verrigten: hoe

ſterk

ſterk van lichaam, hoe zuiver van de gebreken dezer Eeuw, Luiheid en Weelde, worden zy nogtans door de in die ongezonde plaatſen algemeen heerſchende kwaadaartige Herfstkoortſen zoo wel, als anderen, aangetast, en zelden vraagen zy hulp, gelyk de Heer FINKE te regt aantekent, voor en aleer zy in het uiterſte gevaar zyn. Ik heb meer dan eens, in die Droogmakeryen zynde, een aanmerkelyk getal dier Menſchen in de Accesſen van die kwaadaartige Najaarskoortſen by elkander zien leggen wezenloos, zommige buiten alle gevoel, eenige ſoporeus, andere met geduurige convulſien, dikwils vergezelt, met eenen hevigen hik, en op dien tyd was 'er voor hun 't eerst om hulp gevraagt. De Chirurgyns van de naast gelegene plaatſen dan geroepen wordende geeven, volgens de hun door my aangeprezen raad, zomtyds zelfs zonder voorafgaand *Emeticum*, of *Laxans*, wanneer 'er *periculum in mora* is, in eene groote hoeveelheid den *Cortex Peruvianus*, indien 'er maar eenige mogelykheid om dezelve in te krygen op is, anders den toevlugt tot de *Enemata* uit den *Cortex Peruvianus* neemende, en 'er eenige *Veſicantia* byvoegende, en daar door worden 'er veele uit de kaaken des doods gered. Door 't ruim gebruik van den *Cortex Peruvianus* hebben de Chirurgyns het genoegen, dat de Accesſen verminderen, en vervolgens overwonnen worden; indien

indien zy dan volgens de hier boven beſchrevene handelwyze konden voortgaan, zouden zy die Menſchen, zoo wel als andere, volkomen herſtellen. *Sed hoc opus, hic labor eſt.* Zoo draa zyn deze Menſchen niet in zoo verre verbeterd, hoe zwak, en ongedaan zy 'er nog uitzien, dat zy zig kunnen doen vervoeren, of zy begrypende de ongezondheid der Luchtſtreek, de onmogelykheid van meerder geld in dat Jaar alhier voor hun huishouden te kunnen overwinnen, om daar des winters in hun Land van te leeven, en vreezende voor nieuwe toevallen, weigeren niet alleen met 't gebruik van den *Cortex Peruvianus* voort te gaan, maar neemen de reis op de best mogelyke wyze, veeltyds met wagens om derzelver zwakheid gedeeltelyk getransporteerd wordende, na hun Land aan, ſtellende zig dus aan veele ongemakken zoo van de lucht, als van de vermoeijenisſen bloot. Daarenboven de *Cortex Peruvianus* hunne maag verſterkt, en daar door de eetlust opgewekt hebbende, trachten zy door ongeſchikt Voedzel, waar aan zy in hunne gezondheid gewoon zyn, haare verloorene kragten te herſtellen, en dus komen die Menſchen, die met elkander gemeen hebben, dat zy *mulierculae atque aniculae majorem in Medicina fidem habere, quam Medico* (c), gewoon zyn, door

(c) *L. c.* pag. 13.

door hun eigen toedoen met een ongezond, en verzwakt lichaam by den Heer FINKE t' huis. *Inde Lerna Malorum*, *atque mirabiles post has febres intermittentes autumnales malignas morborum Metaschematismi* (*d*).

Met dit eenvoudig verhaal van het geen ik zoo dikwerf heb zien gebeuren, denk ik op eene overtuigende wyze voldongen te hebben, dat zy, die by hunne terugkomst in hun Land, aan de gevolgen van die kwaadaartige Najaars koortsen komen te sterven, niet zyn de *Victimae tam perversae medelae*, maar dat zy zelve, door zig te vroegtydig aan een behoorlyk bestier, daar zy reedts zoo eene gezegende uitwerking van ondervonden hadden, te onttrekken, alle die rampen zig op den hals gehaald hebben, die aan 't niet behoorlyk gebruik van den *Cortex Peruvianus* onder de hier boven opgenoemde bepaalingen eigen zyn.

Ter verschooninge nogtans van den misslag van den Heer FINKE kan gezegt worden, dat hy zelve erkend in zyne *Epidemie*, dewelke hy met onze Najaarskoortsen schynt te verwarren, niet gezien te hebben, eenige weinige omstandigheden uitgezondert zynde, eene zoo groote kwaadaartigheid (*e*), als waar CLEG-

HORN

(*d*) *L. c.* pag. 12.
(*e*) *L. c.* pag. 100.

HORN in zyne *Minorcaanſche Epidemie* van ſpreekt, die hy ook van zyne *Epidemie* niet duidelyk onderſcheid, en die wy dagelyks zien in onze kwaadaartige Najaarskoortſen, waar by nog gevoegt kan worden, dat hy met het ruim gebruik van den *Cortex Peruvianus* nog niet gemeenzaam ſchynt te zyn, anders zoude hy niet zoo ſterk zyn aangedaan geweest (*f*); lezende, dat de beroemde Geneesheer VAN DEN BOS in zyne *Epidemie* (*g*), in de 24 uuren vier oncen van den *Cortex Peruvianus forma decocti* gegeven had.

Dit was, 't geen nodig geoordeelt hebbe ter verdediging van de Hollandſche Geneesheeren te zeggen. Ik twyffele geenzins, of de Heer FINKE, indien deeze nadere ophelderingen hem te eeniger tyd onder 't oog kwamen, zal genegen zyn zyne vooroordeelen tegen de handelwyze der Hollandſche Doctoren in deeze kwaadaartige Najaarskoortſen te laten vaaren, en zal niet toelaten eene onwaarheid langer op zyn naam te blyven ſtaan.

Eer ik deeze Aanmerkingen eindige, kan niet afzyn myn byzonder genoegen te betuigen, dat, 't geen door my van 't tydig, ruim, en langduurig gebruik van den *Cortex Peruvianus*

nus

(*f*) *L. c.* pag. 106.

(*g*) *Hiſtor. conſtitut. Epidem. Verminos*, pag. 35.

nus in deeze kwaadaartige Herfstkoortſen, in den Jaare 1776. geſchreven is (*h*), naderhand beſpeurt hebbe overeen te ſtemmen met de handelwyze van zoo veele uitmuntende Mannen in ons Vaderland, die met my denzelven weg in deeze kwaadaartige Najaarskoortſen hebben ingeſlagen, en naast God aan den *Cortex Peruvianus*, hunne gelukkige Praktyk in die Koortſen met my toeſchryven. Overwaardig is gelezen te worden, 't geen van zoo veele beroemde Amſterdamſche Geneesheeren door eenen oordeelkundigen, en waarheidlievenden Schryver (*i*) deswegens getuigt wordt, en daarom zullen 't in zyn geheel mededeelen.

Het getal der Dooden in het Jaar 1779. *is geweest* 9518, *en dus* 1727 *meer dan in het voorgaande Jaar* 1778. *Het welk niet te verwonderen is, aangezien de menigte van de kwaadaartige Koortſen, dewelke na de heete, en droonge Zomer, in het najaar zoo elders als ook in deeze Stad geheerſcht hebben, het welk de oudſte Lieden getuigen na het Jaar* 1727. *nim-*

(*h*) *Verhandel. der Holl. Maatſchappye*, XVIII. Deel, pag. 174, 176, 177. (*o*) (*q*).

(*i*) *Nieuwe Nederl. Jaarboeken voor 't jaar* 1780. eerſte ſtukje, pag. 17. Zie ook pag, 68. 't geen omtrent de kwaadaartigheid der Herfstkoortſen in den jaare 1779. te *Amſterdam* is aangetekent, word ook door die zelve Schryver ten opzigte van *Haarlem* in den jaare 1779 en 1780. opgegeven. *L. cit.* pag. 1159, 1160.

nimmer plaats gehad te hebben. Het getal der Dooden beliep in dit Najaar dikwils meer dan 200, ja tot 300 's weeks, en is zelfs nu en dan eens tot 312 's weeks geweest.

Men heeft ons berigt, dat in het Jaar 1727 het weeklyks getal der Dooden oneindig grooter is geweest, en volgens berigten van zommigen zoude het zelfs tot 700 belopen hebben.

De Geneesheeren ſchryven het minder getal van Dooden in dit Jaar 1779, terwyl dat der Zieken niet minder was, dan in 't Jaar 1727. aan het nu doorgebroken gebruik der Kina toe. De hoeveelheid van dit gebruikte Geneesmiddel in dit Najaar is onbegrypelyk groot, ſchoon het ons in 't ruwe is opgegeeven, durven wy het echter niet melden, om de naaukeurigheid in het opgeyen van dergelyke bepalingen niet te kort te doen. Men heeft berekent, dat in dit Najaar wel 30000 Zieken in deeze Stad zoude geweest zyn, maar durven ook dit niet voor naaukeurig genoeg opgeeven.

't Geen die verſtandige Schryver ten opzigte van de Amſterdamſche Geneesheeren heeft aangetekent, kan ook toegepast worden op de beroemde Rotterdamſche Geneesheeren, dewelke in de Droogmakeryen in hunne Nabuurſchap de Praktyk oeffenen, waaromtrent ten opzigte

van het Jaar 1779. het volgende (*k*) gemeld word: *Wat belangt de Ziektens in de Nabuurſchap van* Rotterdam, *vooral op dié Dorpen, welke onder de nieuwe Droogmakery leggen, als* Terbrugge, den Berg, den Bergſchen hoek, Berkel, Bleyswyk, *en andere, dezelve waren eigenlyk Epidemiſche, Remitteerende en Intermitteerende Herfstkoortſen, van den aart der Galkoortſen. Zy waren meestal kwaadaartig en doodelyk, doch zeer veele wieraen behouden door het tydig, en gepast gebruik van den Peruviaanſchen Bast, of derzelver bereidingen. Zy waren niet beſmettelyk, hoewel 'er in veele huizen verſcheiden te gelyk, of na den anderen, van wierden aangetast* (*l*).

Ik

(*k*) *L. cit.* pag. 68, 69.

(*l*) De uitmuntende Lof, die door zoo veele kundige Geneesheeren in ons Vaderland uit eigene Waarneemingen aan den *Cortex Peruvianus* in die kwaadaartige Herfstkoortſen gegeven is, bewyst ten volle de ongegrondheid van het gezegde van Doctor FOTHERGILL *Medical Obſervat. and Inquiries*, Vol. I. pag. 319. dat de *Hollanders* gewoon zyn zulke *Kina* te gebruiken, die van de *Engelſchen* geheel afgekeurd word, en daar door minder gelukkig in 't behandelen der Koortſen met dezelve ſlagen. Ik wil gaarne toeſtaan, dat 'er overal baatzugtige Menſchen gevonden worden, die met het verkoopen en gebruiken van een ſlegter ſoort van den Koortsbast een aanmerkelyk nadeel aan de Maatſchappy toebrengen: Maar ik vinde geen de minſte reden, waarom het caracter der *Engelſchen*, zoo in deeze, als in andere zaaken, boven dat der *Hollanders*, waar van ons de ſchrandere ENGELBERTS eene zoo ſchoone tekening gegeven heeft, zoude verdienen geſteld en gepreezen te worden.

Ik besluite deeze Aanmerkingen met de woorden van den voortreffelyken Professor MAXIMILIAAN STOLL (m): *Multa quippe in Medicina reperiuntur, quae priusquam in Canonem abire, & stabilem sanandi legem possint, iterum iterumque & saepissime visa & observata sint, oportet. Atque ita ex datis cognitisque inter se se comparatis, novae demum exsurgent, atque antea nondum cognitae veritates.*

(m) *Ration Medendi*, Pars Tertia Praefatio Viennae Austriae 1780.

Gouda,
den 1. *Maart* 1782.

VERHANDELING

OVER DE

ONTBINDING VAN DE VERDUISTERDE

LENS CRYSTALLINA,

IN HET WATERACHTIG VOGT VAN ONS OOG, EN DE VOORDEELEN, WELKE DAAR DOOR VERKREEGEN WORDEN IN DE BEWERKINGE VAN DE HERSTELLINGE VAN HET GEZICHT;

DOOR

MEINARD SIMON DU PUI,

A. L. M. Med. & Phil. Doctor, Anat. Chir. & Art. Obsteir. Lector, en Lid van het Zeeuwsch en Utrechtsch Genootschap.

In het Jaar 1778. te *London* zynde, zag ik in de Maand Mey den grooten Heelmeester PERCIVAL POTT, in het Hospitaal van *St. Bartholomeus*, de bewerking der *Cataract* verrichten aan eenen Jongman van 24 jaaren. Beide de Oogen waren met dit ongemak behebt. Hy maakte gebruik van eene gewoo-

ne